

Diskurzivne prakse normalizacije i problematizacije pozdrava "Za dom spremni": slučaj spomen-ploče u Jasenovcu 2017. godine

Jakovina, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:486809>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Petra Jakovina

DISKURZIVNE PRAKSE NORMALIZACIJE I PROBLEMATIZACIJE POZDRAVA "ZA
DOM SPREMNI":

SLUČAJ SPOMEN-PLOČE U JASENOVCU 2017. GODINE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019. godina

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Petra Jakovina

DISKURZIVNE PRAKSE NORMALIZACIJE I PROBLEMATIZACIJE POZDRAVA "ZA
DOM SPREMNI":

SLUČAJ SPOMEN-PLOČE U JASENOVCU 2017. GODINE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nebojša Blanuša

Studentica: Petra Jakovina

Zagreb

Siječanj 2019.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Diskurzivne prakse normalizacije i problematizacije pozdrava "Za dom spremni": Slučaj spomen-ploče u Jasenovcu 2017. godine*, koji sam predala na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Nebojša Blanuša, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Petra Jakovina

U Zagrebu, 25. siječnja 2019. godine

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. METODOLOŠKI OKVIR	2
2.1. Analiza diskursa	2
2.2. Primjena metodologije u istraživačkom radu	5
2.3. Uzorak	6
2.4. Istraživačka pitanja	7
3. TEORIJSKI PREGLED	8
3.1. Ustaški pokret tijekom Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj	8
3.2. Hrvatska stranka prava (HSP) i Hrvatske obrambene snage (HOS)	10
3.3. Povijesni revizionizam	12
3.4. Anti-antifašizam	13
4. KONTEKST	15
4.1. Tijek događaja	15
4.2. Vlada Republike Hrvatske	16
4.3. Vijeće za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima	16
5. ANALIZA IZJAVA POLITIČKIH AKTERA	18
5.1. Postavljanje spomen ploče i prvi val reakcija	19
5.2. Osnivanje Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima	27
5.3. Formiranje koalicijske vlade HDZ-HNS	30
5.4. Aktualiziranje teme i premještanje spomen ploče	32
6. REZULTATI ANALIZE	40
7. ZAKLJUČAK	42
8. POPIS LITERATURE	44
9. PRILOZI	51
Prilog 1.	51
SAŽETAK	53

1. UVOD

U većini zemalja članica Europske Unije demokracija se nalazi pred izazovom populističkih pokreta i stranka. U takvoj političkoj perspektivi nema nebitnih političkih pitanja i odluka, a nove političke opcije prisiljavaju etablirane političke stranke na koalicije i sporazume, a svako politizirano pitanje postaje važno kada nema političkog duopola. U slučaju Mađarske i Poljske te stranke su izrazito desno orijentirane te svojim diskursom i odlukama, temeljenim na nacionalističkim principima, rehabilitiraju i relativiziraju zločine te diskriminiraju grupe građana¹.

Spominjem Mađarsku i Poljsku jer su to primjeri srednjoeuropskih zemalja sa socijalističkom prošlošću u kojima u zadnjih nekoliko godina dolazi do porasta govora mržnje te zaoštavanja diskursa o povijesnim događanjima u javnosti i među političkim akterima. U Hrvatskoj situacija srećom nije na ovakvoj razini, no razne izjave, događanja i inicijative u javnom prostoru oslikavaju situaciju koja nalikuje na događaje u Mađarskoj i Poljskoj.

Političari i crkveni predstavnici koji javno iznose tvrdnje u kojima relativiziraju genocid i zločine počinjenje u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske², sportaši koji navijanje potiču sloganom "Za dom spremni", pod kojim je ista država počinila zločine i pjevači koji u svojim skladbama i tekstovima potiču rehabilitaciju ustaških zločina³. Ovakve i slične scene učestale su se u Hrvatskoj u proteklih desetak godina. Ovo su možda ekstremni primjeri koji se ističu, ali sve se češće politički fokus stavlja na pitanja poput lustracije i suočavanja sa svim totalitarnim režimima.

U ovakvoj atmosferi bitno je istražiti kako se artikulira diskurs političkih aktera s ciljem povijesne relativizacije i revizionizma u društvu. Stoga je cilj ovog istraživanja analiza diskurzivnih praksi normalizacije i problematizacije ustaškog pozdrava "Za dom spremni" na slučaju spomen ploče Hrvatskih obrambenih snaga postavljenoj u gradu Jasenovcu u jesen 2016. godine. Riječ o gradu u kojem je tijekom režima NDH bio najveći koncentracijski i

¹ „Far-right, even racist views go mainstream in Central Europe“, <https://apnews.com/3861bc14ddaf46528007919491e7820a> (pristupljeno 19.1.2019)

² Biskup Košić na promociji knjige o Thompsonu: Ustaštvo nije fašizam!“ <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/biskup-kosic-na-promociji-knjige-o-thompsonu-ustastvo-nije-fasizam-foto-20171026> (pristupljeno 19.1.2019)

„Tko je Željko Glasnović? Opsjednut lustracijom, Rojs ga učio politici, a svugdje vidi boljševike“, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/glasnovic-ima-srednju-skolu-rojs-ga-ucio-politici-a-svugdje-vidi-sotoniste-i-boljševike/921592.aspx> (pristupljeno 19.1.2019)

³ „Index Plenkoviću i Kolindi poklanja spot: Thompson - Jasenovac i Gradiška Stara“, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/samo-za-plenkovica-objavljujemo-thompsonov-hit-jasenovac-i-gradiska-stara/970864.aspx> (pristupljeno 19.1.2019)

eksterminacijski logor te se stoga pojavio problem kada je ploča s natpisom koji je bio jedna od krilatica ustaškog režima postavljena baš tamo.

Istraživanju koristim kritičku analizu diskursa, koja je pogodna metoda za istraživanje jezika u medijima i odnosima društvene i diskursne prakse. Analiziraju se izjave političkih aktera u četiri perioda kako bi se odgovorilo na tri postavljena istraživačka pitanja. Prvo postavljeno pitanje veže se uz doprinos izjava političkih aktera, koji se samoidentificiraju kao pripadnici demokršćanskog i/ili konzervativnog političkog spektra, normalizaciji ustaškog pozdrava "Za dom spremni". Ovo istraživačko pitanje postavila sam jer se, zbog nekih prijašnjih diskurzivnih praksi ovih aktera, pretpostavlja da će se one pokazati prisutnima i u ovom istraživanju. Drugo pitanje bavi se problematikom potencijalne promjene diskursa članova HDZ-a o spomen ploči nakon uspostavljanja koalicije s HNS-om. Kako je HNS stranka lijevo liberalnog predznaka i vrijednosti, a HDZ demokršćanska stranka konzervativnih vrijednosti, može se očekivati da će HDZ svoj diskurs i postupke prilagoditi novom koalicijskom partneru. Naposljetku, postavljam pitanje postoji li jedinstven diskurzivni narativ među lijevo-liberalnim političkim akterima. Ovo pitanje je bitno kako bi se vidjelo nastupaju li zajednički u osudi ovakvih postupaka.

Rad je podijeljen u četiri dijela: u prvom dijelu iznosim teorijsko objašnjenje metodološkog okvira, zatim slijedi teorijska razrada pojmova kojima baratam u analizi te povijesno objašnjenje NDH i stvaranja HOS-a. U trećem dijelu iznosim kontekst koji je bitan za razumijevanje događaja povezanih sa spomen pločom HOS-a te naposljetku slijedi analiza izjava političkih aktera i rezultati iste.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. Analiza diskursa

Kako je cilj ovog rada analizirati diskurs koji politički akteri koriste kada govore o spornoj spomen-ploči HOS-a postavljenoj u Jasenovcu te utječe li taj diskurs na normalizaciju i problematizaciju ustaškog pozdrava „Za dom spremni“, smatram da je za to najprikladnije koristiti kritičku analizu diskursa kao metodu analize. U ovom poglavlju objasniti ću najvažnija obilježja kritičke analize diskursa te trodimenzionalni model Normana Fairclougha kojim ću se voditi tijekom analize. S obzirom da je jedan od fokusa istraživanja analiza potencijale normalizacije kojoj diskurs pridonosi, dio poglavlja posvetit ću objašnjenju stvaranja i održavanja moći kroz diskurzivne prakse.

Diskurs, u širokom smislu, "obuhvaća u sebi svaku konkretnu upotrebu jezika kojom se prenose bilo kakve spoznaje u socijalnoj interakciji" (van Dijk, 1997). Norman Fairclough, jedan od najpoznatijih teoretičara i istraživača na području kritičke analize diskursa, definira ga kao „poseban vid jezika u upotrebi koji je element društvenog života blisko povezanog s drugim elementima“ (Fairclough, 2004:3). Diskurzivna analiza polazi od opće ideje da je jezik struktura koji osobe koriste u različitim obrascima te oblicima u izjavama prilikom uključivanja u različita područja društvenog života. Diskurzivna je analiza ona analiza tih obrazaca i oblika koja vodi do određenog razumijevanja svijeta (Jorgensen, Philips, 2002:3). Isti autori (2002:60) nadalje pojašnjavaju kako kritička analiza diskursa pruža metode i teorije koje služe za istraživanje odnosa između diskursa te društvenih zbivanja u raznim društvenim područjima.

Prema Jorgensen i Philips (2002:61-64), ovaj tip analize ima pet ključnih obilježja. Prvo obilježje je da se kroz diskurzivne prakse, kroz koje se tekst stvara te konzumira, djelomično stvaraju, održavaju te mijenjaju društvene prakse koji pridonose stvaranju društva, uključujući stvaranje identiteta te društvenih odnosa. Zatim, ističu kako je diskurs istovremeno forma društvene prakse koja oblikuje društveni svijet te da ga oblikuju i druge društvene prakse. Kao treće obilježje autori navode kako se kritička analiza diskursa upušta u duboku lingvističku analizu korištenog jezika, što ju razlikuje od drugih tipova analize diskursa (diskurzivna psihologija, Laclau i Mouffeova teorija). Izuzetno je važno obilježje i da diskurs funkcionira ideološki te da diskurzivne prakse mogu imati efekt na stvaranje i održavanje nejednakih odnosa moći između društvenih grupa poput manjina, klasa te rodova. Naposljetku, kritička analiza diskursa nije vrijednosno neutralna nego obuhvaća kritički pristup koji želi dovesti do promjene. Otkrivajući ulogu koju diskurzivne prakse imaju u održavanju nejednakih odnosa moći, ovaj pristup "zauzima stranu" potlačene društvene grupe.

Iznesena obilježja ocrtavaju se i u definiciji Fairclougha koji kaže kako ona za cilj ima istražiti kako često „netransparentne veze između uzročnosti i odlučnosti između (a) diskurzivnih praksi, događaja i tekstova te (b) širih društvenih i kulturalnih struktura, odnosa i procesa [...] takve prakse, događaji i tekstovi proizlaze iz i ideološki su oblikovani odnosima moći i borbe za moć [...], kako je neprozirnost tih odnosa između diskursa i društva sama po sebi faktor koji osigurava moć i hegemoniju“ (Fairclough 1993:135, cit. prema Jorgensen i Philips, 2002: 63). Kasnije u ovom poglavlju vratit ću se na pitanje stvaranja i održavanja moći u diskurzivnim praksama.

Sukladno prethodno navedenim obilježjima, centralno u Faircloughovom pristupu jest da je diskurs važan oblik društvene prakse koja proizvodi, reproducira i mijenja identitete, znanja i društvene odnose te je istovremeno modeliran društvenim praksama i strukturama (Fairclough 1992b: 64, cit. prema Jorgensen i Philips, 2002: 65). Diskurs doprinosi izgradnji društvenih identiteta, društvenih odnosa te sistema znanja i značenja, iz čega proizlazi kako ima tri funkcije: „identifikacijsku, relacijsku i konceptualnu“ (Jorgensen i Philips, 2002: 67). Tako se primjerice, u postjugoslavenkom društvu, Albance često oslovljava izrazom "šiptari", kojeg karakterizira skup negativnih konotacija. Korištenje ovog izraza uobičajilo se u javnosti, od politike do sportskih terena i tribina, što je posredno dovelo i do izgradnje društveno nametnutih identiteta koji se mogu negativno odraziti na postupanje većine prema albanskoj manjini jer se automatski percipira da su "šiptari" loši, tj. stvara se sistem značenja.

Kako bi se bolje razumio smjer Faircloughove analize, potrebno je objasniti i njegov trodimenzionalni model koji služi kao raščlambeni okvir u proučavanju komunikacije i društva. Model pojašnjava da se komunikacijski događaj (svaka upotreba jezika) sastoji od:

- i. Teksta,
- ii. Diskurzivne prakse,
- iii. Društvene prakse (Fairclough, 1992b: 73, cit. prema Jorgensen i Philips, 2002: 68).

Prema Faircloughu, u analizi trebaju se istražiti sve dimenzije te bi se ona trebala fokusirati na „(i) lingvistička obilježja teksta, (ii) procese povezane s proizvodnjom i konzumacijom teksta (diskurzivne prakse) te na (iii) šire društvene prakse kojima komunikacijski događaj pripada (društvene prakse)“ (Jorgensen i Philips, 2002:67).

Pojašnjavajući Faircloughov model, autori navode (2002:70) kako je „glavni cilj kritičke analize diskursa istražiti veze između upotrebe jezika i društvene prakse, pri čemu je fokus na ulozi koju ima diskurzivna praksa u održavanju društvenog poretka i promjena“. Ovaj model baziran je na principu da se tekst nikada ne treba analizirati samostalno, nego se razumijevanje pronalazi kada ga se postavi u vezu s relevantnim društvenim kontekstom.

Za shvaćanje relevantnog društvenog konteksta potrebno je razumjeti i prirodu društvene moći i odnosa moći. Tako prema van Dijk (1995:19), za provedbu prikladne kritičke analize diskursa potreban je dobar teorijski postav uloge diskursa u proizvodnji i reprodukciji društvene dominacije i otpora. Objasnjavajući kritičku analizu diskursa, van Dijk (1995:24) kaže kako je to:

„Poseban pristup analizi diskursa koji se fokusira na diskurzivne uvjete, komponente i posljedice zlouporabe moći od strane dominantne društvene grupe i institucija.(...) Ona proučava diskurs i njihove funkcije u društvu te načine na koje je društvo, a posebice forme nejednakosti, prikazano, predstavljeno, legitimirano ili reproducirano u tekstu i govoru. Kritička analiza diskursa to čini u opoziciji prema grupama i institucijama koje zlouporabljaju moć i u solidarnosti s dominiranim grupama iliti otkrivanjem i uskraćivanjem diskurzivne dominacije te surađujući u osnaživanju onog nad kojim se dominira.“

Prema tome, autor objašnjava kako prvi korak pri analizi treba biti raščlamba prirode društvene moći i zlouporabe moći te pregled načina na koji se moć i prevlast proizvode te izražavaju u tekstu. Moć se definira kao forma kontrole jedne grupe nad drugom te ta kontrola može biti zlouporabljena i iskorištena u tekstu i govoru. Na ovaj način dolazi do direktnog korištenja društvene i institucionalne moći koji omogućuje akterima s hegemonijskim obilježjima korištenje verbalnih radnji koje su zabranjene drugima ili tjera druge da koriste diskurs moćnog aktera. Na ovaj način ograničava se sloboda i moć sudionika s manje moći (van Dijk, 1995:20-21).

Iz ovoga proizlazi kako razvojem i perpetuiranjem dominantnog diskursa, moćni akteri povećavaju šanse za normalizaciju željenog diskursa u društvenom svijetu.

2.2. Primjena metodologije u istraživačkom radu

Kako je kritička analiza diskursa deskriptivna kvalitativna istraživačka metoda koja se temelji na analizi teksta, korisno je sredstvo za pronalaženje elemenata diskursa političkih aktera koji vode normalizaciji i/ili problematizaciji ustaškog pozdrava "Za dom spremni", u ovom slučaju na reakcije i postupke koji su uslijedili nakon postavljanja spomen-ploče HOS-a u Jasenovcu koja sadrži sporni pozdrav.

U analizi ću primjenjivati ranije objašnjen Faircloughov trodimenzionalni model kritičke analize diskursa. Pod diskursne praske, u ovom radu analiziraju se direktne izjave političkih aktera prenesene u odabranim tiskanim medijima. Pod društvenim praksama, koje Fairclough podrazumijeva društvena i kulturna događanja vezana uz događaj tj. širi društveni kontekst, analiziraju se prakse koje se povezuju s normalizacijom i problematizacijom ustaškog pozdrava "Za dom spremni". Naposljetku, analiza medijskog teksta uključuje: lingvističku analizu teksta (vokabular u upotrebi), identificiranje gramatičkih kategorija (subjekta i objekta

radnje), pronalaženje retoričkih figura (metafora, alegorija, hiperbola) u odabranim člancima. Tijekom analize nužno je razmotriti pitanja vezana uz ideološke posljedice tj. koje su ideološke, političke i društvene posljedice diskurzivne prakse.

2.3. Uzorak

Glavna jedinica analize u istraživanju su direktni citati političkih aktera koji su objavljeni u novinskim člancima povezanim uz spomen-ploču HOS-a u Jasenovcu. Za direktne citate odlučila sam se kako bi dobila što cjelovitije i što manje izmijenjeno medijsko izvještavanje.

Kada govorimo o političkim akterima, za potrebe ove analize odabrani su politički akteri poput premijera, članova Vlade, saborskih zastupnika, članova relevantnih oporbenih stranaka, dužnosnika na razini lokalne i regionalne samouprave, sudaca te bivših i aktualnih najviših dužnosnika. Uz njih, analiziraju se i izjave eksperata i političkih aktera u širem smislu koji se pojavljuju kao nositelji utjecaja, poput povjesničara, crkvenih dužnosnika, članova postrojba HOS-a te raznih udruga koje okupljaju bivše članove te postrojbe. Kako akteri dolaze s različitog ideološkog i vrijednosnog te hegemonijskog položaja, u analizi ću obratiti pozornost i na ove odrednice. Za pretpostaviti je da će s obzirom na drugačije pozicije s kojih dolaze te njihov dosadašnji diskurs, drugačije komentirati i sagledavati potencijalnu problematiku postavljanja i uklanjanja spomen-ploče te njenog sadržaja.

U ovom istraživanju izjave političkih aktera prikupljene su iz tiskanih medija. Za tiskane medije odlučila sam se jer su sadržajni s obzirom na veći format koji daje prostor da se iznese više podataka nego što je to slučaj s televizijskim priložima koji su kraći te su često prisiljeni izbaciti dijelove izjava sugovornika.

Citati su sakupljeni iz dviju dnevnih novina (Jutarnji list, Večernji list) te iz četiri tjednika (Novosti, Globus, Nacional, 7Dnevno). Pri izboru vodila sam računa da različite tiskovine uključuju komentare različitih aktera i time pokrivaju što je moguće širi spektar različitih mišljenja relevantnih dionika.

Također, odabrane tiskovine razlikuju se prema ideološkim i vrijednosnim stavovima – dok Novosti, Globus i Jutarnji list stavljam na lijevi spektar, Nacional, 7Dnevno i Večernji list povezujem s desnim spektrom. Uz to, pretpostavka je da je veći izbor tiskovina smanjio

potencijalni utjecaj framinga⁴ na rezultate analize. Bitno je smanjiti potencijalni utjecaj framinga zbog svega što se nalazi izvan okvira i možda ostaje neistraženo ili propušteno tj. da bi se smanjio monopol jednostranosti.

Naposljetku, smatram važnim napomenuti kako sam dnevne novine odabrala s očekivanjem da ću dobiti više aktualnih i svježih informacija te izjava aktera, dok sam u tjednicima očekivala nadogradnju tih izjava kroz opširnije intervjue s akterima. Pokazalo se da je pretpostavka za dnevne novine bila točna, dok sam u tjednicima pronašla svega nekoliko članaka (većinom intervjua) koji su se direktno ili indirektno osvrtni na temu koju problematiziram. Uz to, iako sam mapirala tjednik 7Dnevno, u analiziranom periodu nije se pojavio niti jedan članak povezan s tematikom.

Vremenski period odabran za analizu sukladan je tijeku događaja vezanih uz spomen-ploču – prosinac 2016. godine, 15. veljače do 15. ožujka 2017. godine, 15. lipnja do 30. lipnja 2017 te 15. kolovoz do 15. rujna 2017. godine. Ti vremenski periodi i njihova važnost objašnjeni su niže u radu, u dijelu vezanom uz kontekst odnosno tijek događaja.

2.4. Istraživačka pitanja

U ovom radu pokušati ću odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja:

- a) Doprinosu li politički akteri, koji se samoidentificiraju kao pripadnici demokršćanskog i/ili konzervativnog političkog spektra, svojim izjavama o spomen-ploči HOS-a u Jasenovcu, normalizaciji ustaškog pozdrava "Za dom spremni"?
- b) Je li došlo do promjene javnog diskursa članova HDZ-a prema postavljanju/uklanjanju spomen-ploče u Jasenovcu nakon koaliranja s HNS-om?
- c) Postoji li jedinstven diskurzivni narativ političkih aktera percipiranih kao lijevo-liberalnih?

⁴ Framing je „proces kojim komunikacijski izvor konstruira i definira društveni i politički problem za svoju publiku“ (Nelson i dr., 1997: 221, cit. prema Grbeša,2012:90). Taj proces također je povezan s problemima ideologije, hegemonije i moći.

3. TEORIJSKI PREGLED

3.1. Ustaški pokret tijekom Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj

Kako bi se razjasnila problematika samog pozdrava "Za dom spremni" potrebno je objasniti povijesnu uporabu istoga. Stoga ću u narednom potpoglavlju ukratko objasniti što je bila Nezavisna Država Hrvatska.

Povijest hrvatskoga ustaškog pokreta započinje 1931/1932. godine, kada je osnovan pod vodstvom Ante Pavelića (Goldstein, 2008:143). Kroz učvršćivanje veza s ideološkim istomišljenicima u izgnanstvu, započeo je okupljanje ljudstva te povezivanje s njemačkim i talijanskim fašističkim pokretima. Uz ideje prilagođene nacionalnom kontekstu (nacionalna država, državopravni historicizam, ideal "seljačke države"), od fašizma i nacizma preuzeli su ideje veličanja ratnih poteza za ostvarenje političkih težnji, negativan stav prema demokraciji i komunizmu te ideju glorificiranja vođe, u ustaškoj verziji Poglavnika (*ibid*, 2008:147).

Na vlast su došli 10. travnja 1941. godine, kada su uz vojnu podršku Nijemaca, ustaške snage ušle u Zagreb nakon čega je Slavko Kvaternik putem Radio Zagreba proglasio uspostavu Nezavisne Države Hrvatske (nadalje NDH) u ime poglavnika Pavelića (*ibid*, 2008:209). Svoj govor Kvaternik završava riječima „Bog i Hrvati! Za Dom spremni!“ (Hkv.hr, 14. travnja 2010). Ovi pozdravi od tada postaju uvriježeni pozdravi ustaškog režima.

S uspostavom državnoga represivnog aparata i zakonskog okvira krenulo se odmah potom, kako onog temeljnog, tako i onog rasističkog. Eklatantni primjeri takvih propisa su *Zakonska odredba o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda* iz lipnja 1941, *Naredba o utvrđivanju rasne pripadnosti državnih i samoupravnih službenika i vršitelja slobodnih akademskih znanja* te *Naredba o dužnosti prijave Srbijanaca* (*ibid*, 2008:223,260). Upogonjen je i opsežan propagandni sistem, a među simbolima režima isticalo se tzv. ušato U.

Na meti ustaškog režima bili su uglavnom Židovi, Srbi i Romi, kao i članovi partizanskog pokreta. Iako se povjesničari ne slažu oko točnog broja žrtava, procjenjuje se da je tijekom trajanja režima NDH ubijeno između 330 000 i 390 000 Srba s područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine te 30 000 Židova koji su ubijeni u Hrvatskoj ili u Auschwitzu (ushmm.org, 16.9.2009).

Glavna mjesta za počinjenje stravičnih zločina bili su sabirni logori, raspoređeni diljem NDH (Danica kraj Koprivnice, Gospić, Stara Gradiška, Sisak, Jadovno, otok Pag itd.), a najzloglasniji i najpoznatiji nalazi se u Jasenovcu (*ibid*, 2008:263-270). *Pod službenim nazivom Ustaška obrana – Zapovjedništvo sabirnih logora Jasenovac*, od kolovoza 1941. do 22. travnja 1945. godine „bio je središnji i daleko najveći sustav koncentracijskih logora na području tadašnje NDH“ (*ibid.*, 2008:270), te ujedno najveći u Europi, a u čijem radu nisu sudjelovali njemački nacisti. Napominjem i kako su se dopisi kojima su se pripadnici ustaškog režima i voditelji logora obavještavali o broju deportiranih osoba također potpisivali s pozdravom *Za dom spremni* (Prilog 1).

Pred kraj rata fašističke snage diljem Europe počele su slabiti. Isto se događa i u Hrvatskoj, gdje je NDH je kapitulirala u svibnju 1945. kada je vodstvo države pobjeglo u emigraciju pred partizanskim snagama.

Uz vodstvo režima, u bijeg i povlačenje, preko Slovenije ka Austriji, dali su se mnogi vojnici i civili na razne načine povezani s dotadašnjom vlasti i ideologijom koju su zagovarali. Nije poznat točan broj osoba koje su se nalazile u koloni, no pretpostavlja se da ih je iz Hrvatske krenulo oko 150 000 (Bekić, 1989:205-207, cit. prema Goldstein, 2011:17). Nakon mnogih manjih i većih borbi između domobrana i partizana, velik dio kolone došao je do Bleiburške poljane na kojoj su ih britanske snage obavijestile da ne prihvaćaju njihovu predaju te da se moraju predati savezničkoj jugoslavenskoj vojsci (Goldstein, 2011:28). Pripadnici partizanskih jedinica više dužnosnike NDH koji su se našli u koloni, slali su na vojne sudove, a dio kolone pušten je da se uz pratnju vrati natrag u Hrvatsku ili u neki od zarobljeničkih logora. Dio osoba u koloni selektivno je odvođen na grupne likvidacije bez suđenja (Goldstein, 2011:36). Broj poginulih na Bleiburgu također nije potpuno poznat, no najpreciznije brojke govore oko 50 000 žrtava (Žerjević, 1992:77, cit. prema Goldstein 2011:36). Ovaj zločin zaslužno se smatra jednom od najvećih mrlja jugoslavenske povijesti te je i danas predmet rasprava, pogotovo jer počinitelji nikad nisu odgovarali.

No ustaška obilježja te slogani, među njima i pozdrav "Za dom spremni", nisu nestali nakon sloma NDH. Koristili su i drugi akteri, pogotovo tijekom Domovinskog rata. Među njima su i Hrvatske obrambene snage (HOS), (para)vojna jedinica koji je osnovala Hrvatska stranka prava. U slijedećem potpoglavlju detaljnije ću objasniti kako je došlo do osnivanja ove stranke te jedinice.

3.2. Hrvatska stranka prava (HSP) i Hrvatske obrambene snage (HOS)

Kako bi razjasnila što je to HOS te kako bi se bolje razumjeli neki od argumenata političkih aktera u analizi, potrebno je objasniti kako je došlo do nastanka ove jedinice te kakav je njen karakter bio tijekom ranih devedesetih i Domovinskog rata.

Spomen-ploča vojnicima HOS u Jasenovcu podignuta je pripadnicima jedinice nazvane po Anti Paradžiku. Upravo je on osoba od koje je priča krenula i devedesetih. Naime, kako piše Veselinović (2014, 2015) Paradžik, koji se prvi put istaknuo tijekom tzv. Hrvatskoj proljeća te kasnije ostao trn u oku tadašnjim vlastima, početkom 1990. godine zajedno s Dobroslavom Paragom, obnavlja Hrvatsku stranku prava (HSP). Iako nisu sudjelovali na prvim višestranačkim izborima 1990. godine, smatrajući da su i dalje pod nadzorom komunističkih vlasti (Veselinović, 2014:60), bili su veoma politički aktivni. Od samog početka djelovanja usmjerili su se na problematiziranje podjela i sukoba iz Drugog svjetskog rata, obilježavajući godišnjice na Bleiburgu, kod jame Jazovka te organizirajući proslavu 10. travnja (dana kada su ustaške snage proglasile NDH), a lideri stranke izjavili su kako je "Nezavisna Država Hrvatska (NDH) bila volja hrvatskog naroda. Slavit ćemo, uvijek ćemo slaviti, ne nekakav 22. lipnja, Dan hrvatskih izdajnika, niti 30. svibnja. Slavit ćemo 10. travnja" (Plamen, 1992: 21-22 cit. prema Veselinović, 2014:63). Unatoč tome, načelno su ustrajali na tome da se ispitaju zločini obje strane.

U svojem radu vodili su se načelima hrvatske nezavisnosti te ostvarenja povijesnih hrvatskih prava, proklamiranih na prvom Općem stranačkom saboru u veljači 1991. godine (Veselinović, 2014:64). Na istom događaju Paraga je izjavo kako je najsvetiji ideal Hrvata proglašenje NDH te zatražio da se 10. travnja proglasi praznikom, ali je kritizirao postupke totalitarnog ustaškog režima, pozivajući se na učenja Ante Starčevića i Ante Pavelića (ali do 1929. godine) (*ibid*, 2014:65). Autor piše i kako je dio slogana bio preuzet od NDH, između ostalog i "Za dom spremni" (2014:80).

Nadalje, Veselinović navodi kako se HSP prema NDH postavljao zagovarački, no istovremeno se odričući zločinačkog karaktera, koji su pripisivali režimu, ali ne i državi, tumačeći da obilježavanje 10. travnja ne slavi fašizam nego osnivanje hrvatske države (2014:80). Ovaj paradoksalni stav ističe i Pavlaković (2008:128), iznoseći zaključak da je upravo takav stav, poštivanja ustaša uz izuzimanje njihovih fašističkih i totalitarnih stavova i politika, meritum političke rehabilitacije ustaša tijekom devedesetih.

Po izbijanju prvih oružanih sukoba na teritoriju Hrvatske 1991., HSP promptno reagira osnivajući Hrvatske obrambene snage (HOS), izjavljujući kako “mi u HSP-u prestajemo biti samo političari i postajemo vojnici. Izvršili smo pripreme za obranu Hrvatske i hrvatskog naroda i svjetska i domaća javnost uskoro će se uvjeriti u našu snagu” (Vjesnik, 20. srpnja 1991 cit. prema Veselinović, 2014:68). Na osnivanje ove paravojne formacije koja je bila izvan vojne i policijske organizacije, HSP se odlučio smatrajući da vlasti ne rade dovoljno kako bi se pripremile na srpsku agresiju (Veselinović,2014:69).

Kada je riječ o obilježjima koje su nosili vojnici HOS-a, Pavlaković navodi kako su mnogi dragovoljci nosili crne uniforme s ustaškim obilježjima pritom se nazivajući ustašama, no to nisu bile jedine uniforme koje su nosili (2008:130). Nošenje ustaških obilježja potvrđuje i Veselinović (2014:70) govoreći da su neki vojnici na uniforme stavljali oznaku ušatog U, no napominje kako to nikada nije bio službeni znak HOS-a. Vodstvo HSP-a se o ovakvim potezima izjašnjavalo u pozitivnom svjetlu, pa je tako Paraga izjavio kako „nema srama u tome što HOS nosi ustaške simbole te koristi pozdrav Za dom spremni“ (Hrvatsko pravo, 5 November 1991: 9–10, cit. prema Pavlaković, 2008:131). Neke od HOS-ovih postrojbi nosile su i imena prema vrhovnim ustaškim generalima, Rafaelu Bobanu i Juri Francetiću (Krile, Jutarnji.hr, 2.9.2017).

Nisu se svi u HSP-u slagali s ovakvim potezima pa je tako Krešimir Pavelić, glavni tajnik, napustio stranku jer je smatrao da je osnivanje HOS-a protivno pravnom poretku (Pavelić, 2003: 74, cit. prema Veselinović, 2014:71). Tadašnji predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman također je osudio osnivanje ove postrojbe smatrajući da osnivanje vojske okićene ustaškim simbolima šteti državi (Slobodna Dalmacija, 2. rujna 1992, cit. prema Veselinović, 2014:71). U svjetlu ove izjave, koja se kosi s nekim drugim Tuđmanovim izjavama o NDH, ističem i onu Slavena Letice koji smatra da za postojanje HOS-a „krivnju snosi vlast, koja nije pravodobno donijela zakon, kojim se kao i u većini drugih euro-država, zabranjuje osnivanje stranaka i upotreba simbola totalitarnih ideologija, što su Paraga i HOS iskoristili, i za to ne mogu krivično odgovarati” (Letica, 1992: 279, cit. prema Veselinović, 2014:71).

Veselinović ističe (2014:71) kako je teško govoriti o službenoj brojci pripadnika HOS-a, no prema raznim izvorima, može se zaključiti kako ih je bilo između 3000 i 4000. Poginulo ih je oko 400, dok se njih 100 smatra nestalima (Večernji list, 29. prosinca 1996; Rohaček, 2009: 17, cit. prema Veselinović, 2014:71). HOS je uklopljen u Hrvatsku vojsku u studenom 1991. godine, nakon objave “Proglas o općoj mobilizaciji” (Špegelj, 2001: 341-343, cit. prema Veselinović, 2014:69).

HSP je kao stranka nastavio djelovati do danas, doduše razlomljen u više manjih stranka te su ponešto ublažili svoj diskurs. No u njemu se i dalje mogu pronaći elementi povijesnog revizionizma, kako je on objašnjen u slijedećem potpoglavlju. Stoga sam i u analizu uključila izjave predstavnika više udruga dobrovoljaca HOS-a i HSP-a.

3.3. Povijesni revizionizam

Kako bi se promotrile i analizirale određene pojavnosti u ovom istraživanju, potrebno je ukratko objasniti pojam povijesnog revizionizma.

Prema Todoru Kuljiću povijesni revizionizam predstavlja „preradu prošlosti nošenu jasnim ili prikrivenim namjerama pravdanja užih nacionalnih ili političkih ciljeva“ (Kuljić, 2002:9, cit. prema Bešlin i Atanacković, 2012:13). Analizirajući definiciju, vidimo da nije riječ samo o novom tumačenju povijesti, već i o direktnoj preradi povijesnih činjenica kroz primjerice falsificiranje ili izvrtnje, koje se često koristi u političkoj upotrebi. Povijesni revizionizam jedan je od diskurzivnih oblika normalizacije fašizma (Bešlin i Atanacković, 2012:16).

Govoreći u ovom fenomenu u postjugoslavenskom kontekstu, primjetni su određeni uzorci. Moguće primijetiti razne modele povijesnog revizionizma u različitim povijesnim razdobljima, revizija se odvija „kako kroz historiografiju (koja je pod okriljem kritičkog pristupa revidirala prošlost ne samo novim tumačenjem poznatih činjenica nego pukim izmišljanjem činjenica), tako i u javnom diskursu putem printanih medija, koji su bili znatno pogodniji za efekte koji su se željeli postići revizijom prošlosti“ (Kamberović, 2007:12). Isti autor napominje kako se revizijom u postjugoslavenskim zemljama time ciljalo ostvariti prekid od Jugoslavije da bi se takvom preradom uljepšao povijesni period prije Jugoslavije i time u povijesnim korijenima legitimiziralo utemeljenje novih država (*ibid.*)

Kako pišu Bešlin i Atanacković (2012:14), početak revizionističkog trenda počinje krajem osamdesetih, a u punini se razvija nakon 1990. godine, navodeći promjene u školskim udžbenicima, metodičko klevetanje NOB-a te antifašizma, a kasnije i uklanjanje imena ulica i spomenika u javnom prostoru. Pod utjecajem nacionalizma kao dominantne ideologije fašizam i antifašizam banaliziraju se kako bi se s njima lakše manipuliralo s ciljem stvaranja novog identiteta i prošlosti.

Točno ovakve primjere pronalazimo i u Hrvatskoj proteklih 25 godina i ovdje ću navesti samo neke od njih. Prvi koraci prema relativizaciji i normalizaciji ustaštva i NDH možemo pronaći u istupima Franje Tuđmana, koji je revitalizirao priču o NDH kao izrazu političkih težnji

hrvatskog naroda⁵ (Wikisource, 2013). Ovo se nastavilo i kroz pokušaje pomirbe sljedbenika ustaša i partizana kako bi se oformilo jedinstvo svih Hrvata u borbi protiv vanjskog agresora. Među visokim stupnjevima normalizacije NDH je i njena svojevrsna institucionalizacija, kroz proces dopune Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju iz 1993. godine⁶, kojom je osigurana mirovina pripadnicima domobranskih i ustaških jedinica (NN, 1993). Također, sve češće svjedočimo pokušajima reinterpetacije povijesnih događaja u vidu revizionističkih stavova. Takvi stavovi dovode pod upitnik ustaške zločine i ulogu ustaških logora. Korak dalje je mitologizacija žrtava ustaškog režima i igranje brojkama ubijenih, što je također jedan od indikatora revizionizma (Kasapović, 2017).

Nastavno na temu rada, smatram potrebnim iznijeti i Kuljićevu tezu kako se „fašizam može trajno održavati u sjećanju (upozoravanjem na njegove suvremene oblike), relativizirati (uspoređivanjem s drugim zločinim) ili ignorirati (smatrati nebitnom ili efemernom epizodom u nacionalnoj povijesti)“ (Kuljić, 2012:57).

3.4. Anti-antifašizam

Todor Kuljić (2012) anti-antifašizam definira kao negiranje pojma antifašizma u dvojakom, pozitivnom i negativnom smislu. Pozitivnim anti-antifašizmom, kojem korijen nalazimo 70ih godina prošlog stoljeća, služile su se desničarske grupacije označujući time odbacivanje antifašizma kao opravdanja za represiju komunističkih režima uspostavljenih po završetku Drugog svjetskog rata u Istočnoj Europi. S druge strane, u svom negativnom i mnogo rasprostranjenijem smislu, anti-antifašizam očituje se u nastojanju da se fašizam opravda i relativizira kako bi se rehabilitirale određene ideje povezane s fašističkim režimima ili barem relativizirali njihovu osudu (Kuljić, 2012:55).

Nadalje, autor ističe kako se u zadnjih dvadeset pet godina ovakva anti-antifašistička kultura sjećanje uspostavila kao hegemon, pri tome objašnjavajući kako dolazi i do koncepta "nacionalizacije antifašizma". Pod tim podrazumijeva vrstu anti-antifašizma koja uključuje brisanje anti-šovinističkih i internacionalnih elemenata tog pokreta. Na primjerima Srbije i Hrvatske naglašava kako se negira povezanost antifašizma s partizanskim pokretom, a u hrvatskom slučaju govori kako "prihvatajući antifašizam kao opće "civilizacijsko

⁵Govor Franje Tuđmana na I. Općem saboru HDZ-a 24. veljače 1990., https://hr.wikisource.org/wiki/Govor_Franje_Tu%C4%91mana_na_I._Op%C4%87em_saboru_HDZ-a_24._velja%C4%8De_1990. (pristupljeno 12.1.2019)

⁶Zakon o dopunama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_10_96_1883.html (pristupljeno 12.1.2019)

opredjeljenje” i povezujući ga sa Domovinskim ratom na osobit način se zamagljuje njegova antišovinistička komponenta.“ (Kuljić, 2012:57). Posredno dolazi do trivijalnog i iluzornog prilagođavanja antifašizma današnjici i budućnosti, ali u okviru nacionalne države.

Analizirajući hrvatski primjer, Kuljić objašnjava kako je tijekom Domovinskog rata antifašizam postao nepoželjan, a ustaštvo polako rehabilitirano jer je u kontekstu agresije Srbije na Hrvatsku promatrano kao nastavak borbe protiv srpske agresije i JNA, samo translaticirano 50 godina kasnije. Ovakvi koraci rasterećenja ustaške prošlosti od fašizma trajali su do promjene vlasti i političkog poretka, kada se od 2001. godine primjećuje tendencija da se na antifašizam gleda kroz prizmu slogana "antifašizam da, komunizam ne", a uspostavljen je kao i temelj hrvatske državnosti (Kuljić, 2012:58).

Ovo također upućuje na postojanje antitotalitarne ideologije koja, prema Martinovu „nije sposobna pružiti izdiferencirani pogled na različite forme socijalističke vladavine u 20. stoljeću. Odnosno, takav pogled nije ni poželjan. Svaka nijansirana analiza različitih postojećih oblika komunističkih sistema zapravo bi samo razdrobila ono što treba ostati monolitno tj. jednostavno za ideološku upotrebu“ (2014:12). Tako se Tito, Staljin i Lenjin lako uspoređuju i stavljaju u jednak kontekst s Hitlerom i Mussolinijem.

Dodala bi i kako je ovo međupovezano s idejom "hrvatske suverenosti" kao vrhovne vrijednosti. Kroz diskurzivne prakse od devedesetih naovamo, ovaj pojam zadobio je privilegirani status te se u gleda kao konačni cilj kojim se opravdavaju negativni elementi dalje i bliže prošlosti. Bilo da je riječ o ustaškom režimu četrdesetih, hrvatskim zločinima počinjenima u ratu devedesetih ili braniteljskoj borbi, uspostava suverenosti služi kao opravdanje jer je to težnja hrvatskog naroda. Ovakav crno-bijeli narativ stvara i privilegirani položaj aktera koji na svoju ulogu u uspostavljanju suverenosti države i gledaju kao na izvor svog političkog legitimiteta te se njime služe kako bi delegitimirali druge, u tom smislu nedovoljno osviještene i zaslužne političke dionike.

U idućem poglavlju pobliže ću opisati događaje koji su bitni za razumijevanje konteksta i analize - tijek događaja vezan uz postavljanje i premještanje spomen ploče HOS-a u Jasenovcu, preslagivanje vladajuće koalicije te osnivanje, rad i preporuke Vijeća za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima.

4. KONTEKST

4.1. Tijek događaja

U mjestu Jasenovac, 5. studenog 2016. godine, postavljena je spomen ploča Udruge dragovoljaca HOS-a Grada Zagreba u znak sjećanja na 11 poginulih hrvatskih branitelja, pripadnika 1. satnije „Ante Paradžik“ Hrvatskih obrambenih snaga (UDHOS – Zagreb, 6.11.2016). Spomen ploču postavili su veterani HOS-a Jasenovac i Udruge dobrovoljaca HOS-a Grada Zagreba na zgradu dječjeg vrtića, uz prisustvo gradonačelnika Popovače Josipa Miškovića (HSP) i načelnice Jasenovca Marije Mačković (HDZ). Na dnu spomen ploče se uz imena jedanaestorice poginulih branitelja nalazi i grb te slogan HOS-a – hrvatski grb s prvim bijelim poljem, umotan u hrvatski pleter, ispod kojeg piše "Za dom spremni" (UDHOS – Zagreb⁷).

Spomen ploča u fokus je medija i javnosti došla početkom prosinca 2016. godine, kada je tjednik Novosti na svojim web stranicama počeo objavljivati članke i prve reakcije na postavljanje ploče. Nakon toga uslijedile su reakcije državnog vrha i drugih relevantnih aktera, koje će biti iznesene i analizirane u nastavku teksta te ih stoga neću navoditi ovdje. Kako je tada vladajuća koalicija HDZ-a i Mosta ovoj temi pristupala na pomirljiv način, naglašavajući institucionalni pristup i pronalazak kompromisa, u ožujku 2017. godine osnovano je Vijeće za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima (nadalje Vijeće). Iako Vijeće nije osnovano primarno zbog rješavanja spomen ploče sa spornim pozdravom, taj slučaj bio je jedan od glavnih pokretača za osnivanje Vijeća.

Zatim, u lipnju 2017. godine dolazi do promjene vladajuće koalicije iz koje izlazi MOST te novu koaliciju sada čine HDZ, HNS te manjinske stranke. U istom tom mjesecu obilježava se i niz državnih praznika, među njima i Dan antifašističke borbe, 22. lipnja. Redovno se ususret ovom prazniku pokreću pitanja vezana uz antifašizam, a 2017. godina nije bila iznimka pa se ponovno aktualizirala priča o spomen ploči HOS-a u Jasenovcu tj. njenom ostanku ili uklanjanju.

Naposljetku, krajem kolovoza 2017. godine dolazi do reaktualizacije teme. Naime, započeli su brojni pregovori i razgovori članova Vlade i predstavnika više udruga koje okupljaju veterane HOS-a te, završni čin u vidu premještanja spomen ploče iz Jasenovca u Novsku.

⁷ UDHOS – Zagreb, HOS Za dom spremni, <http://www.udhos-zagreb.hr/o-nama/hos-za-dom-spremni> (pristupljeno 10.1.2019)

4.2. Vlada Republike Hrvatske

Kako pokazuje inicijalni pregled uzorka, za shvaćanje određenih izjava i poteza Vlade Republike Hrvatske pri pronalasku rješenja za spomen-ploču HOS-a u Jasenovcu, potrebno je prikazati sastav te Vlade.

Četnaesta, i u trenutku pisanja aktualna, Vlada Republike Hrvatske izabrana je na izvanrednim izborima u rujnu 2016. godine (Izbori.hr, 2016). Rezultati su pokazali kako je HDZ sam ili u koaliciji osvojio 61 saborsko mjesto, Narodna koalicija (SDP, HNS, HSS i HSU) 54 mjesta, Most 13, Živi zid s partnerima 8, istarski IDS/PSG 3, koalicija Milana Bandića za premijera 2, a HDSSB i nezavisna lista Željka Glasnovića po jedno zastupničko mjesto (Dnevnik.hr, 12. rujna. 2016.). Kako to nijednoj spomenutoj listi nije bilo dovoljno za sastavljanje vlade, krenulo se u pregovore koji su trajali skoro mjesec dana. Nakon dugotrajnih i opsežnih pregovora s Mostom, HDZ je Vladu uspješno sastavio u suradnji s tom strankom. No, partnerstvo je potrajalo svega pola godine, a okončano je tokom afere Agrokor i to smjenom Mostovih ministara koje je izvršio premijer Plenković (Špoljar, Tportal.hr, 29.04.2017). Nakon brojnih razgovora i pregovora, stabilnost je postignuta u lipnju, kada je HDZ uspostavio koaliciju s HNS-om (hr.n1info.com, 9.6.2017). Za potpredsjednika vlade izabran je Predrag Štromar, predsjednik HNS-a.

Kako je HNS stranka liberalnog predznaka, tijekom zadnjih dvadesetak godina na nacionalnoj je razini bila partner sa strankama bližima političkoj ljevici. Uz to što je ovaj potez stranačkog središnjeg odbora iznenadio javnost te razočarao etablirane članove te stranke, doveo je do stvaranja umjerenije vlade. Upravo ta umjerenost HNS-a i zalaganje za lijevo-liberalne stavove pokazati će se bitnim u raspravi o spomen-ploči u Jasenovcu.

4.3. Vijeće za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima

Iako uspostava, rad i odluka Vijeća za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima nije striktno vezana uz spomen ploču HOS-a u Jasenovcu, postavljanje iste bilo je jedan od razloga osnivanja Vijeća te je bitno ukratko objasniti što je ono i kako je zamišljeno.

Nakon višemjesečnih najava o uspostavljanju Vijeća, Vlada Republike Hrvatske na sjednici je održanoj 2. ožujka 2017. godine donijela *Odluku o osnivanju Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima*. Kako stoji u Odluci, zadaće Vijeća su:

„izrada sveobuhvatnih preporuka usmjerenih na suočavanje s prošlošću te preporuka pravnog reguliranja uporabe i isticanja obilježja, znamenja i simbola nedemokratskih režima“. Preporuke iz točke II. podstavka 1. ove Odluke obuhvatit će, između ostalih, prijedloge za očuvanje sjećanja, znanstveno istraživanje, dokumentiranje, politiku imenovanja ulica i trgova, omogućavanje pristupa javnosti podacima, distribuciju znanja te način obrazovanja djece i mladih u vezi s kršenjima ljudskih prava i temeljnih sloboda za vrijeme vlasti nedemokratskih režima.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017:1).

Određeno je da Vijeće treba dostaviti dokument s preporukama do 1. ožujka 2018. godine. Vijeće je imalo 18 članova, uglavnom akademskih profesora s pravnih i filozofskih fakulteta te instituta i institucija koji se bave poviješću.

Kroz periodične sjednice Vijeće je raspravljalo o zadanim temama te je u ožujku 2018. godine objavilo konačni tekst dokumenta pod imenom *Temeljna polazište i preporuke / O posebnom normativnom uređenju simbola, znakovlja i drugih obilježja totalitarnih režima i pokreta*.

Unatoč dojmu da se od Vijeća očekuje konačni odgovor na sva ili barem većinu otvorenih povijesnih pitanja, doneseni dokument zapravo je niz preporuka. Također, zanimljivo je kako se u samom uvodu dokumenta ističe kako dokument nekim članovima Vijeća nije potpuno prihvatljiv te da su članovi suglasni kako ne izražava u cijelosti stajališta nijednog pojedinog člana Vijeća.

Kako analizirano razdoblje završava s rujnom 2017. godine, a završni je dokument Vijeća donesen tek u 2018. godini, ovdje ću iznijeti neke od zaključaka Vijeća koji se tiču teme rada.

U zaključcima i preporukama dokumenta iznosi se tvrdnja kako se Vijeće vodilo „društvenom potrebom za jasnom i nedvosmislenom osudom svih zločina totalitarnih režima i pokreta (i fašističkih, i nacističkih, i ustaških, i četničkih, i komunističkih), kao i društvenom potrebom za poticanjem međusobnog razumijevanja te razvijanja kulture sjećanja i kulture suosjećanja kako bi se postojeći antagonizmi u društvu sveli na racionalnu mjeru.“ (Vijeće za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima, 2018:27).

Pod prvom točkom u zaključku, Vijeće iznosi preporuke za jasnije reguliranje javne upotrebe konkretnih spornih obilježja, točnije određujući se prema obilježjima koja se identificiraju s idejama totalitarizma, upotrebe pozdrava "Za dom spremni" u kontekstu Domovinskog rata te simbole antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu.

Za sporna obilježja koja se identificiraju s idejama totalitarizma Vijeće smatra prihvatljivim uvođenje izričitih zabrana. Među primjerima navede pozdrave "Seig Heil" i "Za dom spremni", ustaško "U", kukasti križ i druge. Nadalje, Vijeće smatra prihvatljivim da se propiše iznimka u slučaju kada se pozdrav "Za dom spremni" koristi u okolnostima vezanim uz Domovinski rat. Naposljetku, simbole antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu ne smatra spornima te ih nije potrebno zabraniti osim ako ne krše Ustavom zajamčena ljudska prava, ali ističe kako su ti simboli kompromitirani za vrijeme Jugoslavije i rata devedesetih obilježja (*ibid.*, 2018:28).

Ovdje je sporno i što Vijeće svojim preporukama smatra prihvatljivim da se pozdrav "Za dom spremni" ne kažnjava kada se koristi u kontekstu Domovinskog rata. Time i ovaj dokument pridonosi povijesnom revizionizmu.

5. ANALIZA IZJAVA POLITIČKIH AKTERA

Kako je ranije navedeno, u ovom radu ću primjenjujući kritičku analizu diskursa, točnije, Faircloughov model analize, pokušati ću odgovoriti na tri ranije navedena istraživačka pitanja.

Pri tome, bazirano na politikama i stavovima koje proklamiraju njihove stranke i organizacije, aktere dijelim na vrijednosno-ideološkom spektru lijevo-desno: članove političkih stranaka HDZ i Most te članove udruga povezanih s HOS-om smještam na desni spektar, članove SDP-a, HNS-a, IDS-a i SDSS-a na lijevi spektar. Uz to, u analizu sam uključila izjave eksperata te drugih političkih aktera u širem smislu.

Analiza će pratiti vremenski period u kojem se razvijao diskurs aktera. Na ovaj pristup sam se odlučila kako bi, između ostalog, vidjela mijenja li se diskurs članova HDZ-a nakon sklapanja koalicije s HNS-om, strankom vrijednosno bližoj ljevici. Također, inicijalno mapiranje pokazuje kako su događaji i izjave izuzeto međusobno povezani te ih je potrebno analizirati na taj način. Stoga analizu dijelim u četiri razdoblja: (1) postavljanje spomen ploče i prvi val reakcija, (2) osnivanje Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima, (3) formiranje koalicijske vlade HDZ-HNS, (4) aktualiziranje teme i premještanje spomen ploče.

5.1. Postavljanje spomen ploče i prvi val reakcija

Iako je spomen ploča poginulim braniteljima HOS-a u Jasenovcu podignuta početkom studenog 2016. godine, prve članke i reakcije nalazimo tek 6. prosinca 2017. godine. Kroz idućih tjedan dana dnevne novine obiluju člancima koji problematiziraju ovaj događaj.

Među početnim izjavama aktera s desnog spektra na prvu se iščitavaju dvije prevladavajuće tendencije – legalistički pristup problemu i emotivno povezivanje. Andrej Plenković, premijer Vlade RH i Davor Ivo Stier, tada potpredsjednik Vlade, jedini su članovi HDZ-a koji su javno komentirali postavljanje spomen ploče. Sličan stav zauzela je i predsjednica države Kolinda Grabar-Kitarović. Zajedničko njihovim izjavama pozivanje je na institucionalno, sustavno i mirno pronalaženje problema koje ide tragom osude svih totalitarizama:

- Stier: „Ova će Vlada tome pristupiti sustavno i institucionalizirano, na tragu programa HDZ-a koji osuđuje sve totalitarizme – i fašizam, i nacizam, i komunizam.“ (*Večernji list*, 6.12.2016:6)
- Plenković: „(...) vrijeme da na smiren način postignemo konsenzus u hrvatskom društvu i da se o tome odredimo. Naravno, za to je potreban dogovor, ali isto tako prije svega zakonito postupanje svih tijela vlasti“ (*Večernji list*, 7.12.2016:8)
- Plenković: (najavio osnivanje povjerenstva) „koje će staloženo razmotriti odgovarajuće institucionalne i zakonske okvire kako bi se u pluralističkoj atmosferi društvo odredilo prema simbolima totalitarnih režima“ (*Jutarnji list*, 9.12.2016:10)
- Grabar-Kitarović – „To treba cjelovito riješiti“ (*Jutarnji list*, 7.12.2016:6)

Kako je vidljivo iz izjava, oni naglašavaju "sve totalitarne režime", iako je ovdje izričito riječ o simbolu jednog totalitarnog režimo i to onog ustaškog. Uz to, Plenković u svojim izjavama odbacuje optužbe o refašizaciji društva te naglašava delikatnost problema:

- Plenković: „Želim jasno i čvrsto odbaciti sve insinuacije o refašizaciji hrvatskog društva. Riječ je o određenim pojavnostima koje nisu trend. Naravno da je delikatno da je ovakav spomenik podignut baš u Jasenovcu.“ (*Novosti*, 9.12.2016:5)
- Plenković: „Vlada poštuje i izražava pijetet prema svim žrtvama logora Jasenova, kao i poginulim braniteljima HOS-a. Razumijemo osjetljivost određenih simbola istaknutih na grbu te udruge“ (*Jutarnji list*, 9.12.2016:10)

Iz navedenih izjava premijera Plenkovića vidljivo je da ovaj događaj gleda kao pojedinačni slučaj koji je problematičan zbog mjesta u kojem je spomen ploča postavljena, no valja napomenuti kako ovo nije jedino spomen obilježje HOS-a u Hrvatskoj na kojoj je prisutan grb te udruge. Isto tako, ovdje prvi put uočavam kako se radi razlika između žrtava logora Jasenovac te žrtve branitelja iz Domovinskog rata.

S druge strane, među izjavama pripadnika udruga dobrovoljaca HOS-a prisutan je obrambeni stav koji se očituje kroz opravdavanje legitimnosti spornog grba:

- Udruga dobrovoljaca HOS-a Zagreb: „Pozdrav „Za dom spremni“ integralni je dio znaka Udruge dragovoljaca HOS-a Grada Zagreba koji je kao takav legitimno registriran pri Ministarstvu uprave i opisan je u statutu UDHOS-a“ (*Večernji list*, 6.12.2016:6)
- Damir Markuš Kutina, dobrovoljac HOS-a: „Sud je rekao da nije kažnjivo nositi majicu s oznakom udruge HOS-a jer smo, ponavljam, uredno registrirani i priznati.“ (*Jutarnji list*, 10.12.2016:23)

No uz objašnjenje kako je grb legitimno priznat, kada se postavi pitanje mogućnosti uklanjanja spomen ploče, zauzimaju znatno militantniji stav:

- Miroslav Dragić, bivši član postrojbe HOS-a: „Kome smeta ova ploča, neka se ždere, neka je zaobilazi.“(...) Skinuti ovu ploču postavljenu usred Hrvatske s imenima 11 hrvatskih vitezova koji su za domovinu dali život? Neka samo probaju.“ (*Jutarnji list*, 6.12.2016:9)
- Damir Markuš Kutina: (ukoliko se spomen ploča skine) „Ne želim o tome ni razmišljati, to ne bi bio dobar potez. Mislim da bi to dovelo do novih nesuglasica i otpora podosta ljudi u domovini i svijetu. Pitam se treba li nam to? Pitam se što je sljedeće – državni grb, himna, kuna...Ima li tome kraja?

Koristeći izraze poput "neka samo probaju" i "ne želim o tome ni razmišljati", bivši pripadnici HOS-ovih postrojbi prijete političkim akterima na pozicijama. Kada se prisjetimo da je jedan braniteljski prosvjed u Hrvatskoj trajao skoro pune dvije godine i tijekom kojeg su se

povremeno odvijali agresivni napadi i prijetnje⁸, ovo se ne može shvatiti kao isprazna prijetnja.

Zanimljivo je i kako su svi navedeni akteri u svojim izjavama jednom ili više puta naglasili kako je Udruga dobrovoljaca HOS-a Grada Zagreba svoj grb registrirala tijekom Vlade SDP-a i tadašnjeg ministra uprave Arsena Bauka te da je grb kao takav općenito prihvaćen za vrijeme SDP-ove koalicijske vlade Ivice Račana.

- Stier: „Statuti Udruge bojovnika HOS-s i Udruge dobrovoljaca HOS-a odobreni su za vlade Ivice Račana.“ (*Jutarnji list*, 6.12.2016:8)
- Plenković „Ali to je grb udruge koja je dobila službeno odobrenje službi u Zagrebu i uz privolu tadašnjeg Ministarstva uprave za vrijeme SDP-ove vlade“ (*Novosti*, 9.12.2016:5)
- Grabar-Kitarović: „Vi znate moj stav, ako je to Račanova vlada odobrila, to treba sagledati malo šire“ (*Jutarnji list*, 7.12.2016:6)

Ovdje je riječ o prebacivanju odgovornosti za davanje legitimiteta za korištenje ovakvog grba na članove vlada koje su bile lijevo orijentirane te bi se od njih očekivalo da neće dopustiti da dođe do takvih odluka.

Naposljetku, istaknula bi izjavu Zlatka Hasanbegovića, tada HDZ-ovog saborskog zastupnika, od prije poznatog po revizionističkim izjavama⁹, koji je na pitanje je li problem što je spomen ploča postavljena u Jasenovcu rekao kako je to „to je u gradu Jasenovcu, nije u blizini koncentracijskog logora“ (*Jutarnji list*, 6.12.2016:9). Ova izjava nedvojbeno ponižava žrtve i sjećanje na žrtve jasenovačkog logora jer unatoč tome što spomen ploča nije postavljena unutar memorijalnog kompleksa, i 60 godina nakon počinjenja genocida teško je mjesto Jasenovac odvojiti od povijesnog konteksta.

S druge strane, politički akteri s lijevog spektra redom su osudili postavljanje spomen ploče HOS-a u Jasenovcu te u pozivima Vladi da se ploča ukloni kao i u pozivanju na povijesne činjenice i kontekst pozdrava "Za dom spremni":

⁸ Postavljanje plinskih boca na Savskoj cesti u Zagrebu tijekom braniteljskog prosvjeda 2015. godine, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Satorasi-plinskim-bocama-par-sati-blokirali-Savsku-prijetili-da-ce-ih-raznijeti/822591.aspx> (pristupljeno 15.1.2019)

⁹ <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-je-hasanbegovic-pisao-u-casopisu-ndh-ustase-su-heroji/874193.aspx> (pristupljeno 15.1.2019)

- Milorad Pupovac, SDSS: „Na ploči pored imena poginulih nalazi se i pozdrav „Za dom spremni“, službeni pozdrav NDH i pozdrav kojim su se pozdravljali oni koji su odgovorni za smrt više od 80.000 dosad poimenično popisanih žrtava – Srba, Roma, Židova i antifašista (mahom Hrvata) u razdoblju od 1941. do 1945. Do danas nitko od nadležnih predstavnika vlasti odgovornih za ustavnost i zakonitost nije reagirao. Nitko“ (*Večernji list*, 6.12.2016:6)
- Peđa Grbin, saborski zastupnik SDP-a; „Tražimo da Vlada reagira na tu ploču, da makne ploču sa spornim pozdravom i da nakon toga stavi ploču koja će honorirati te branitelje, ali da se na nju ne upisuju riječi i pozdravi koji su ne samo neprimjereni nego na temelju sudske prakse i nedopušteni“ (*Večernji list*, 7.12.2016:8)
- Davor Bernardić, predsjednik SDP-a - „Usred Jasenovca imamo ploču s ustaškim pozdravom, što je potpuno protuzakonito, ali reakcije vlasti nema. Plenković bi trebao imati hrabrost boriti se protiv oživljavanja povijesnih sukoba ustaša i partizana i jasno reći da je ustaški režim NDH najveća sramota hrvatske povijesti.“ (*Večernji list*, 9.12.2016:10)
- Arsen Bauk, saborski zastupnik SDP-a: „Riječ je o kukavičkoj reakciji i premijera i predsjednice jer misle da će izgubiti dio glasova birača ukoliko osude natpis "Za dom spremni" u Jasenovcu.“ (*Novosti*, 16.12.2016:6)
- Boris Miletić, predsjednik IDS-a: „Premijerovim pristupom ustaštvo se etablira kao normalna pojava. To je za državu koja želi biti europska i velika sramota“ (*Jutarnji list*, 7.12.2016:6)
- Predrag Matić, saborski zastupnik SDP-a : „Istina je da su pod tim grbom ginuli mladi dečki koji su se borili za Hrvatsku koji nemaju veze s ustaštvom, kao što je i istina da se time koketira s ustaštvom i da je to ustaški pozdrav. Zamolio bi ih da ono "Za dom spremni" preimenuju u „Za domovinu smo“, „Zajedno domovini služimo“ (*Jutarnji list*, 11.12.2016:25)

Iz navedenih izjava vidljivo je kako se traži što brže uklanjanje spomen ploče jer ju se smatra sramotnom te da vodi k revizionizmu. Matić je jedini koji se osvrće i na ulogu Domovinskog rata, što je logično s obzirom na to da je bio zatočenik srpskog logora za vrijeme rata kao i ministar branitelja za vlade Kukuriku koalicije, no i on uzima kritički odmak i nedvojbeno povezuje pozdrav s ustaškim režimom.

Kod izjava aktera lijevog spektra prvi put dolazi i do spominjanja povijesnih elemenata vezanih uz razdoblje Jugoslavije:

- Bauk: „Ipak, mi ćemo govoriti o tom dijelu povijesti dokle god su u opasnosti temelji Ustava, a ako neka stranka ikada dobije dvije trećine glasova zastupnika i ugradi u Ustav da Hrvatska počiva na NDH i da je ZAVNOH zločinački poduhvat, onda ćemo znati gdje živim, pa ćemo se moći mirno iseliti iz države.“ (*Novosti*, 16.12.2016:6)
- Bernardić: (na pitanje kako će se postaviti ako se zabrani petokraka) „Hrvatski antifašizam Hrvatskoj je omogućio slobodu, uključio je u temelje moderne Europe i svrstao je na stranu pobjednika u Drugom svjetskom ratu. Hrvatski antifašizam je u Ustavu. Apsolutno podržavam da se svi zločini istraže, procesuiraju i da žrtve dobiju zadovoljštinu. Tu ne dijelim zločine koji su počinjeni u ime komunističkog ili fašističkog režima. Sve ih treba istražiti. Ali ne mogu izjednačavati antifašizam, koji je svuda u svijetu simbol borbe za slobodu, i ustaštvo. To je neprihvatljivo. Nažalost je što od Plenkovića još nismo čuli jasan stav o ovim pitanjima.“ (*Jutarnji list*, 10.12.2016:27)
- Pupovac: „Ne možemo prekrivati sa smokvinim listom osudu svih totalitarizama jer ispod njega ispuzavaju najgore moguće fašistoidne grupacije. Onome tko misli da je za ovu zemlju i civilizaciju dobro da se ‘Za dom spremni’ izjednači sa ‘Smrt fašizmu - sloboda narodu’, tomu, a ni nama s njim, nema spasa.“ (*Jutarnji list*, 12.12.2016:4)

U svojim izjavama, što sami, što potaknuti novinarskim pitanjima, akteri se jasno izjašnjavaju kako je nedopustivo izjednačavanje antifašizma i ustaštva. Bauk i Pupovac to izričito naglašavaju govoreći kako *"nema spasa"* i da se u tom slučaju *„možemo iseliti“*.

Kada sagledamo izjave eksperata (aktera), primjećuje se kako su to tri povjesničara, koja ipak ne dijele stavove. Tako Hrvoje Klasić i Slavko Goldstein čvrsto osuđuju postavljanje spomen ploče:

- Hrvoje Klasić - „Ovaj događaj pokazuje da nedorečenosti iz devedesetih dolaze na naplatu. Nedosljednost je u tome da smo 90-ih antifašizam unijeli u Ustav, proglasili državni praznik Dan antifašizma. No, paralelno smo imali i početak anti antifašizma, rušenje spomenika antifašističkih boraca, imenovanje ulica po ustaškim borcima i proglašavanje „Za dom spremni“ domoljubnim poklikom“. Ta je relativizacija danas dovela do toga da mi ne znamo u principu što bismo s tim pozdravom (...) Nema

dileme da je pozdrav „Za dom spremni“ korišten u periodu ustaškog pokreta i NDH. Nema ni dileme da je NDH fašistička tvorevina, gdje je počinjen genocid i holokaust te su se naredbe za slanje ljudi u logore potpisivale tom parolom, a stražari u Jasenovcu su se tim pozdravom pozdravljali.“ (*Večernji list*, 6.12.2016:6).

- Slavko Goldstein: (o najavljenom zakonu koji bi regulirao upotrebu totalitarnih simbola u javnosti) „To je ne samo promašeno, nego se radi i o rehabilitaciji zločina. Nitko ne spori da su i pod petokrakom te srpom i čekićem počinjeni zločini, kao i pod svim drugim ideologijama u povijesti čovječanstva. Ali ne mogu se izjednačavati znakovi pod kojim je spašeno čovječanstvo u Drugom svjetskom ratu, sa simbolima pod kojima je po svijetu pronesen zločin.“ (*Novosti*, 9.12.2016:3)

Uz osudu postavljanja, daju širi povijesni kontekst izričito osuđujući ustaški režim i prozivajući ga za ono što je bio. U postavljanju ploče s natpisom "Za dom spremni" te najavu zakona koji bi regulirao simbole svih totalitarnih režima, vide procese rehabilitacije zločina i relativizacije povijesti. Treći povjesničar, Ante Nazor, ima nešto drugačiji stav:

- Nazor: „Ako se inzistira na zabrani pozdrava "Za dom spremni" uz objašnjenje da je kompromitiran jer su za vrijeme Drugog svjetskog rata, ustaše pod tim pozdravom ubijali nevine ljude, što je nažalost točno, onda se ne može zažmiriti pred činjenicom da su mnogi nevini ljudi ubijeni pod parolom Smrt fašizmu, sloboda narodu“ (*Večernji list*, 7.12.2016:8).

Nasuprot Klasiću i Goldsteinu, Nazor uspoređuje slogane iz ustaškog i komunističkog razdoblja, čime ustvari doprinosi razvoju anti-antifašizma, kako je on objašnjen ranije u tekstu. Također, direktno relativizira fašizam uspoređujući ga s drugim zločinima tj koristi antototalitarni diskurs utemeljen na relativizaciji i izjednačavanju antifašizma i fašizma.

Priču o spomen ploči mediji su sustavno pratili i ostatak mjeseca, ovaj put kroz sustavnije i šire forme poput intervjua. Akteri desnog spektra su ostatak prosinca ostali vjerni prethodnim izjavama, naglašavajući institucionalni pristup HDZ-a problemu (Tomislav Medved, ministar branitelja, *Večernji list*, 27.12.2016) i konsenzualni pristup prošlosti te određivanje prema svim totalitarnim režimima (Gordan Jandroković, predsjednik Sabora, *Jutarnji list*, 18.12.2016; Plenković, *Večernji list*, 31.12.2016). No, dolazi i do razilaženja u stavovima. Tako Medved i Plenković naglašavaju kako treba sagledati dvostruki kontekst, dok Jandroković potvrđuje potrebu za honoriranjem poginulih branitelja, ali dodaje kako pozdravu "Za dom spremni" nema mjesta u Jasenovcu:

- Medved: „To nije pitanje oko kojeg se smije politizirati, posebno je važno staviti ga u kontekst vremena uzimajući ulogu HOS-a kao postrojbe koja je dala veliki doprinos u Domovinskom ratu i odajući pijetet onima koji su na tom mjestu položili svoje živote“ (*Večernji list*, 27.12.2016:9)
- Plenković: (iz emisije Nedjeljom u 2, preneseno u člancima) „Vlada radi zakonito, ja sam pravnik i želim biti precizan, taj pozdrav ima dvostruke konotacije u hrvatskom narodu, u Jasenovcu na ustaški režim i vrijeđa žrtve, ali isto tako ta ploča je postavljena poginulim hrvatskim braniteljima. To je delikatna i kontroverzna tema u hrvatskom društvu koja radi tenzije i podjele“ (*Jutarnji list*, 19.12.2016:6)
- Jandroković: „Poneki zaboravljaju ili “zaboravljaju” da je riječ o spomeniku koji je podignut jedanaestorici hrvatskih branitelja koji su svoj život dali za slobodu Hrvatske. Oni zaslužuju našu trajnu zahvalu i pijetet. Ali, Jasenovac je bio i ustaški logor u kojem je pobijeno više desetaka tisuća ljudi. Apsolutno svatko tko je human i tko normalno razmišlja izražava pijetet prema tim žrtvama. Stoga postaviti ploču na kojoj je sporni pozdrav u Jasenovcu smatram neprimjerenim. Oni koji su postavljali takav natpis na ploči u spomen na hrvatske branitelje morali su toga biti svjesni.“ (*Jutarnji list*, 18.12.2016:16).

Plenković ponovno koristi riječ "delikatno" u objašnjavanju problematike. Uzmemo li u obzir da je u istom intervjuu izjavio kako pozdrav "Za dom spremni" ima "dvostruke konotacije u hrvatskom narodu", što je slučaj relativizacije i to opravdan navodnom voljom naroda, možemo zaključiti kako kod premijera nema dovoljno političke volje za rješavanjem ovog problem, potencijalno zbog straha od gubitka birača, pripadnika tog "naroda". S druge strane, Jandroković se prilično sućutno osvrće na braniteljsku žrtvu, no podvlači crtu i naglašava kako za taj pozdrav nema mjesta u Jasenovcu.

U ovom periodu nailazimo i na prvu izjavu čelnika Mosta o spomen ploči u Jasenovcu. Tada koalicijski partner u Vladi Andreja Plenkovića, Most se u javnosti predstavio kao okrenut ka ekonomskim pitanjima koja su od vitalnog značenja za Hrvatsku, pa stoga ne čudi manjak izjava na ovu temu. No, iz izjave je vidljivo praćenje koalicijskog partnera i želja za donošenjem zakonskog okvira koji bi se odnosio na simbole svih totalitarnih režima:

- Most: „Stav Mosta nije jednoznačan. Pričekat ćemo odluku Vladinog povjerenstva koje bi trebalo donijeti zakonodavni okvir vezano uz isticanje simbola totalitarnih režima“ (*Večernji list*, 21.12.2016:15)

U istom tekstu predsjednik te stranke Božo Petrov govori kako smatra da bi spomen ploču trebalo maknuti ako se ustvrdi da je postavljena sa svrhom provokacije, no dodaje i da:

- Petrov: „Ako nije, zašto ona druga strana uvijek sve doživljava kao provokaciju“ (*Večernji list*, 21.12.2016:15).

Ovo je prvi slučaj direktnog podjele "mi-oni", korištenjem izraza "*druga strana*" (za pretpostaviti lijevo-liberalna struja političara, stručnjaka i javnih osoba). Odabir riječi "*provokacija*" je također interesantan – ukoliko prema Petrovu "druga strana uvijek sve doživljava kao provokaciju", to znači da se njihovim komentarima koji se protive simbolici ustaškog režima nagrizi moć većine koja takve stavove doživljava kao smetnju jer im nisu važni ili nisu toliko važni kao neka druga pitanja.

Uz institucionalne aktere s desnog spektra, u ovom periodu pronalazim i izjavu Željka Solde, dragovoljca HOS-a i jednog od inicijatora postavljanja ploče, koji kaže kako:

- Soldo: „U HOS-u nema ništa fašističko. Nemamo nikakve veze s Bobanom i Francetićem. Govorimo o krvavom Domovinskom ratu od 1991 do 1995. kada su se dragovoljci HOS-a nesebično davali na prvim linijama, bili ranjavani, ubijani, a mnogu su i mučeni nakon što su završavali u četničkim rukama. Nas se nikako ne može stavljati u vezu s NDH. (...) Borit ćemo se za pravnu državu i tražiti da se na referendumu izjasni hrvatski narod. Hrvatska više ne može biti talac prošlosti.“ (*Večernji list*, 24.12.2016:8).

S obzirom da su se među postrojbama HOS-a tijekom Domovinskog rata nalazile i one nazvane po Juri Francetići i Rafaelu Bobanu, jednima od vodećih ustaša tijekom režima NDH, ova izjava je selektivna i time potiskuje fašistički diskurs prisutan kod HSP-a u identifikaciji NDH i njenim praksama genocida. djelomično

Politički akteri koje prepoznajem kao one s lijevog spektra imali su značajno manje reakcija na situaciju sa spomen pločom u nastavku prosinca. Izdvojila bi izjave Ive Josipovića, bivšeg predsjednika RH i Milorada Pupovca. koji kažu kako:

- Josipović: „Za sav demokratski svijet "Za dom spremni" ima samo jednu, ustašku konotaciju. Nije u pitanju da poginuli branitelji trebaju imati naše poštovanje i sjećanje, bez obzira na to u kojoj su postrojbi bili. Ali, sumnjam da su oni birali znakovlje i nazive nekih postrojbi vezanih za ustaštvo. Da hoće, Vlada bi mogla to

riješiti za pet minuta. Zapravo, razočaran sam s premijerovim stavom o tome. Kao da i on želi u istu ravan staviti ustaštvo i antifašizam.“ (*Večernji list*, 23.12.2016:8).

- Pupovac: „Komisija ne može biti u funkciji zauzimanja stava oko "Za dom spremni" u Jasenovcu. Komisija može pomoći oko raščišćavanja pojmova i historijskih činjenica, ali ne i služiti historiskom revizionizmu.“ (*Novosti*, 23.12.2016:5)

Ove izjava pripadaju nizu izjava koje dolaze s lijevoga spektra, a koje otvoreno ističu kako u se iz stava i izjava vladajućih može vidjeti sklonost revizionizmu.

Među izjavama stručnjaka izdvaja se ona Josipa Jurčevića, povjesničara i bivšeg predsjedničkog kandidata koji je izjavio sljedeće:

- Jurčević: „Za dom“ je stari hrvatski pozdrav zastupljen i ukorijenjen u hrvatskom narodu i u tom kontekstu nema veze s rasizmom, već s obranom“ (*Večernji list*, 17.12.2016:12).

Ova izjava Jurčevića je riječ o falsifikaciji povijesnih činjenica u službi revizionizma.

5.2. Osnivanje Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima

Sljedeći period koji sam prepoznala kao važan za izdvojiti je početak 2017. godine, točnije 15. veljače do 15. ožujka, kada je osnovano Vijeće za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima, ranije najavljivano u izjavama premijera Plenkovića. Iako se u ovom periodu ne govori previše direktno o spomen ploči HOS-a u Jasenovcu, postavljanje iste bilo je jedan od povoda za osnivanje Vijeća i mapiranje je pokazalo kako su određene izjave blisko povezane s temom ovog istraživanja.

Jedini politički akter s desnog spektra koji je komentirao osnivanje Vijeća je premijer Plenković. U svojim izjavama odražava već izrečeni stav i naglašava ciljeve rada Vijeća:

- Plenković: „Važno je da je rad ovog Vijeća, koliko god na prvi pogled djelovalo da se brine o prošlosti, zapravo usmjeren na budućnost. To je očigledno iz njegova sastava“ (*Večernji list*, 5.3.2017:10)
- Plenković: „Cilj je da Hrvatska otvori raspravu i konsenzusom se odredi prema totalitarnim režimima 20. stoljeća, da jasno osudi ustaški režim tijekom kojeg su počinjeni brojni zločini, ali isto tako na trezven način analizira sve ono što se dogodilo nakon 1945. godine“ (*Globus*, 17.2.2017:36)

Teško je odrediti na što Plenković misli kada govori da sastav Vijeća određuje njegovo usmjerenje ka budućnosti. Naime, od 18 članova Vijeća, većina su stručnjaci koji već godinama komentiraju ovo i slična pitanja. Također, ponovno naglašava određivanje prema svim totalitarizmima, iako ovdje prvi put izričito kaže kako će se analizirati i "ono što se dogodilo nakon 1945." tj. nakon uspostave Jugoslavije. Kako su najveći jugoslavenski zločini počinjeni upravo 1945., neobično je kako je naglašen period nakon te godine. Može se pretpostaviti da misli i na druge oblike kojima su za vrijeme tog perioda kršena ljudska prava i počinjeni zločini, no oni su uglavnom bili politička progonstva te slanje na prisilni rad što je teško staviti u istu kategoriju sa sistematskim genocidom počinjenim za vrijeme NDH. Iz toga proizlazi kako je i ovo još jedan slučaj revizionizma.

Na drugoj strani političkog spektra, osnivanje je također komentirao samo predsjednik stranke, Davor Bernardić:

- Bernardić: „Za dom spremni u Jasenovcu je neprimjeren. Neka se suoče sa sadašnjošću, a ne s prošlošću. SDP se sa svojom prošlošću suočio devedesetih godina, kada je osudio sve što je bilo loše. Sada je na desnici da se odrekne NDH“ (*Jutarnji list*, 3.3.2017:2)

Bernardić ovdje direktno spominje slučaj spomen ploče. Također, kako je predsjednik stranke koja je pravna sljednica Kominističke partije Hrvatske, svjestan je tereta koji to nosi u očima javnosti, koja je sklona poistovjećivati SDP s komunizmom i težnjama za vraćanje na stari sistem. Ipak radi otklon od "svega što je bilo loše" i već je priznato kao takvo, te proziva "desnicu" da se odrekne NDH. Time ne proziva direktno samo HDZ, najvećeg predstavnika političke desnice u Hrvatskoj, kako je to radio do sada.

U ovom periodu najviše izjava dali su eksperti, mahom povjesničari, što ne čudi jer je ipak riječ o komentiranju Vijeća koje bi trebalo dati preporuke vezane uz tumačenje i pristup povijesnim događajima. Hrvoje Klasić ponovno u svojim izjavama otklanja ikakvu sumnju o karakteru NDH:

- Klasić: „Što se tiče ustaškog perioda i pozdrava "Za dom spremni", nikakva nam komisija nije potrebna jer o tome neka nikakvih dilema ili sumnji ni u hrvatskoj, ni u svjetskoj historiografiji, a volio bih da mogu reći da nema ni u hrvatskom društvu. Što se tiče socijalističkog perioda, tu su stvari mnogo kompleksnije. Nema nikakve dvojbe da je suočavanje s prošlošću u hrvatskom slučaju zapravo suočavanje sa sadašnjošću“ (*Globus*, 17.2.2017:37)

- Klasić: „Na temelju svih spoznaja ustaška NDH je bila zločinačka i u svakom civiliziranom društvu veličanje takvog režima mora biti sankcionirano. Dovoditi u pitanje što se događalo u Jasenovcu ili raspravljati o tome koji ustaški dužnosnici zaslužuju ulice i spomenike nisu teme za raspravu, ali period 1945. do 1990. svakako je nužno objektivno vrednovati, a ne ga ultimativno svesti samo na Bleiburg i Goli otok ili pak, s druge strane, samo na ekonomski boom, dijeljenje stanova, besplatno obrazovanje i zdravstvo“ (*Jutarnji list*, 1.3.2017:13).

Uz jasno objašnjenje karaktera NDH, Klasić naglašava i kako je socijalistički period potrebno kompleksnije sagledati jer nije usko vezano samo uz simbole zločina (Bleiburg i Goli otok). Zanimljivo je kako kaže da je *"suočavanje s prošlošću u hrvatskom slučaju zapravo suočavanje sa sadašnjošću"* – iz ove izjave vidi se kako dugoročno izbjegavanje suočavanja s prošlošću, pogotovo njenim traumatičnim dijelovima, vodi do toga da su ideološki rascjepi koji nastaju na podlozi prošlosti i dalje aktivni.

Za razliku od Klasića, Ivan Zvonimir Čičak, predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora koji je politički aktivan još od razdoblja tzv. Hrvatskog proljeća zbog čega je bio i politički proganjan u SFRJ, i Ivica Lučić, povjesničar s obavještajnom pozadinom, osuđuju sve totalitarizme:

- Čičak: „Ustaški simboli kompromitirani su u Drugom svjetskom ratu, ali komunistički, dakle zvijezda petokraka, kompromitirani su poraćem i praksom komunističkih zemalja. Konačno, ta zvijezda je posebno kompromitirana tijekom Domovinskog rata jer je agresiju na RH i BiH izvršila Titova JNA pod simbolom te zvijezde (...) „Naš stav (HHO) je jasan, nema razlike između komunizma i fašizma. (...) (govoreći o ploči) To je prije svega nepristojno, takav se simbol ne stavlja u Jasenovac. I to nije obična kuća u Jasenovcu, nego se tamo nalazio Glavni stan logora u Jasenovcu. Ja to ispisivanje pozdrava "Za dom spremni" doživljavam najobičnijom provokacijom jer nema povijesnog uporišta da je postojao prije Pavelića.“ (*Večernji list*, 5.3.2017:10)
- Lučić: „ Prema svim simbolima koji oslikavaju totalitarne, nedemokratske režime imam isti odnos. Ne bi im dao pravo građanstva, ali sam protiv izričitih zabrana jer im se tako samo daje na važnosti. Mislim da ih treba otkloniti iz javnosti. Ne bih dopustio da se javni prostori obilježavaju na takav način, a ukinuo bih one koji su tako već obilježeni. Moramo shvatiti da smo stjecajem povijesnih okolnosti uvelike podijeljeno

društvo, da su podijeljeni dijelovi na različite načine traumatizirani, da ono što je jednima ustaško "U" drugima je zvijezda petokraka.“ (Globus, 17.02.2017:38)

Govoreći o temi povijesnih simbola Čičak i Lučić automatski se osvrću na zvijezdu petokraku kao jedan od primarnih simbola komunističkog pokreta, pri čemu ju smatraju kompromitiranom zbog zločina koji su se dogodili u razdoblju Jugoslavije i za Domovinskog rata. Čičak nedvosmisleno kaže kako za HHO *"nema razlike između komunizma i fašizma"* što je također izraziti slučaj relativizacije. No Čičak je jedan od rijetkih aktera koji jednakim žarom osuđuje sve strane, jer odmah zatim naglašava kako je postavljanje spomen ploče s natpisom "Za dom spremni" provokacija, još pritom dodatno naglašavajući kolika objašnjenjem da se nalazi na mjestu gdje je četrdesetih bio glavnog stan jasenovačkog logora.

5.3. Formiranje koalicijske vlade HDZ-HNS

U lipnju 2017. godine dolazi do stabilizacije vlasti te HDZ ulazi u koaliciju s HNS-om. Kako je jedno od istraživačkih pitanja vezano upravo za to, odlučila sam uvrstiti i ovaj mjesec u analizu. Uz to, ovo je mjesec u kojem se obilježava Dan antifašističke borbe te se često pokrenu rasprave o povijesti. Dodatno, krajem mjeseca se u Skupštini Grada Zagreba ozbiljno pokreće pitanje preimenovanja Trga maršala Tita u Zagrebu¹⁰, što nije izričito vezano uz temu ovog istraživanja, no neki politički akteri su isti u obje priče te je ovaj događaj dodatno pokrenuo pitanja o revizionizmu u hrvatskom društvu.

Premijer Plenković u ovom periodu ponovno se osvrnuo na postavljanje spomen ploče HOS-a u Jasenovcu, no ovaj put u nešto drugačijem tonu:

- Plenković: „Bio sam na komemoraciji u Jasenovcu i vrlo jasno osudio ustaške zločine koji su se tamo dogodili tijekom Drugi svjetski rat. Prije toga sam u siječnju posjetio Izrael i Yad Vashem. Moji su stavovi oko toga poznati i jasni. Nema tu dilema. To sam objasnio više puta (...) Tu situaciju moramo zakonski urediti i praksu ujednačiti. Ta ploča nije poput onih koje su 2004. postavljene istaknutim pripadnicima ustaškog režima. Ovo je ploča za 11 hrvatskih branitelja koji su poginuli u dobi od 20. do 38. godine života. Jedino je grb problematičan. Treba otvoriti ozbiljne razgovore s predstavnicima udruga HOS-a kako bi se našlo rješenje tog problema. (...) Pokušavam razabrati što sve stoji iza toga. Što više informacija dobivam, nisam siguran koliko je

¹⁰ BANDIĆ PREDLOŽIO NOVO IME, HDZ SE SLOŽIO: Trg maršala Tita mogao bi biti preimenovan u Trg Republike Hrvatske., <https://100posto.hr/news/trg-marsala-tita-mogao-bi-bit-preimenovan-u-trg-republike-hrvatske> (pristupljeno 17.1.2019)

postavljanje ploče bilo spontano i slučajno, a koliko stvar namjere.“ (*Nacional*, 20.6.2017:18-20)

Iako premijer kaže kako su njegovi stavovi oko ustaških zločina "jasni" i da "nema dilema", iz dosadašnjih izjava i postupaka, to nije tako jasno. Od postavljanja spomen ploče je u trenutku davanja izjave prošlo sedam mjeseci, a nikakvih rješenja i konkretnih prijedloga s njegove strane nije bilo. Rješavanje je delegirao na novoosnovano Vijeće. Također, tek sada navodi kako je potrebno razgovarati s predstavnicima HOS-a iako nije jasno kakav bi oni obol dali rješavanju tog problema. Naposljetku, Plenković ovdje prvi put dovodi u pitanje motivaciju iza postavljanja spomen ploče što može implicirati da sumnja na postojanje pro-fašističkih snaga među članstvom veteranskih udruga HOS-a.

Uz njega, situaciju je komentirao i novi ministar uprave Lovro Kušćević, član HDZ-a, no sa znatno različitim tonom:

- Kušćević: „Jedan je kontekst tog pozdrava kada se veže uz ustaški režim, a drugi kad je u amblemu udruge koja je '92. priključena HV-u (...) Nikako ne može biti isto kada se "Za dom spremni" veže uz Antu Pavelića ili kada je u amblemu udruge HOS-a koja je s tim pozdravom u svom grbu registrirana još 1998. godine. Problem tog grba se "Za dom spremni" nastao je puno prije ove Vlade“ (*Večernji list*, 23.6.2017:8)

Ovu izjavu pronašla sam u članku koji je neslužbeno iznosio informaciju kako je Ministarstvo uprave odlučilo da ploča ostaje. U svojoj izjavi ministar ističe kako "Za dom spremni" ima dvostruko značenje što ponovno prepoznajem kao revizionizam. No u istom članku nalazi se i prva izjava Predraga Štromara, novog potpredsjednika Vlade i šefa HNS-a koji nedvosmisleno kaže:

- Štromar: „Stav HNS-a je jasan, ploču HOS-a iz Jasenovca treba maknuti“ (*Večernji list*, 23.6.2017:8)

Ne iznoseći detaljne razloge, Štromar bitko iznosi stav svoje stranke o potrebnom rješenju za spomen-ploču. Kada pogledamo kako je Most kao bivši koalicijski partner reagirao na problem, kroz okolišanje i bez jasnog postavljanja, vidljiva je razlika naspram izravnosti i izričitog stava HNS-a.

Kako je uz HNS novi sastav Plenkovićeve Vlade dobio i povjerenje manjinskih zastupnika¹¹ u Saboru, promotrit ću i izjave dvaju zastupnika koji su predstavnici manjina:

- Pupovac: „Ploča u Jasenovcu s onakvim grbom i natpisom ne može tamo ostati, to je kao jedan na jedan. Ona mora biti maknuta i bit će maknuta. Ploča s takvim natpisom ne može biti nigdje. Mogla je biti jedino u kvisliškoj tvorevini, ali u demokratskoj Hrvatskoj ne i točka.“ (*Jutarnji list*, 27.6.2017:2)
- Furio Radin, potpredsjednik Sabora: „Ne treba ukloniti ploču, već ustaški pozdrav ZDS. Kada? Odmah! Ali, to je samo moje mišljenje.“ (*Nacional*, 27.6.2017:22)

Pupovčeva izjava sukladna je njegovim prijašnjim izjavama te i dalje čvrsto osuđuje spomen ploču i natpis "Za dom spremni". Radin pak smatra kako je potrebno promptno ukloniti sporni pozdrav.

5.4. Aktualiziranje teme i premještanje spomen ploče

Posljednji analizirani period onaj je od 15. kolovoza do 15. rujna 2017. godine, kada dolazi do ponovne aktualizacije problema koja naposljetku završava premještanjem spomen ploče iz Jasenovca u Novsku. Izjave dane u ovom periodu podijelit ću na dvije skupine – one dane prije premještanje spomen ploče i onda dane nakon premještanja.

Među izjavama danima prije premještanja spomen ploče nalaze se one institucionalnih i izvaninstitucionalnih aktera. Prvi pregled uzorka pokazuje na nešto militantnije tonove te nastavak revizionističkih tendencija.

Predstavnici HDZ-a i Vlade nisu bili konzistentni u svojim izjavama. Tako premijer prvi puta striktno ističe kako sporni pozdrav na spomen ploči i lokacija nikako ne idu skupa:

- Plenković: „Tražimo način da se kontekst Jasenovca stavi u korelaciju s onim što piše na ploči, uz puno poštovanje prema žrtvi 11 pripadnika HOS-a. Međutim, kontekst ustaškog režima u Jasenovcu i taj slogan ne idu.“ (*Večernji list*, 30.8.2017:8)

Ova izjava predstavlja manju promjenu dosadašnjeg premijerovog diskursa koji je do tada pokušavao naći način kako zadovoljiti sve strane. Nakon ove izjave postaje jasnije da je uklanjanje spomen ploče sve izvjesnije. S druge strane, ministar pravosuđa Dražen Bošnjaković u svojim se medijskim istupima vratio na temu Domovinskog rata:

¹¹ „Manjinci, HNS i Saucha spasili Plenkovićevu vladu“, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uzivo-iz-sabora-u-tijeku-je-glasanje-za-nove-ministre/975939.aspx> (pristupljeno 18.1.2019)

- Bošnjaković: „Teško je sada suditi da se tim pozdravom u amblemu HOS-a poziva na vraćanje u prošla vremena jer su pripadnici HOS-a, noseći taj grb, ginuli za Hrvatsku, i to za Hrvatsku koja poštuje demokratske standarde, koja je demokratski uređena i koja poštuje prava nacionalnih manjina. Dakle, njihovi motivi u Domovinskom ratu bili su borba za takvu Hrvatsku, a ne veličanje propalih režima. Na saborskom odboru za Ustav, poslovnik i politički sustav, s druge strane, prihvatili smo tezu da ploča s pozdravom "Za dom spremni" u Jasenovcu može vrijeđati ljude koji su ondje stradali zbog rasne i nacionalne pripadnosti“ (*Večernji list*, 26.8.2017:4)

Iako prvo kaže kako je "*teško suditi*" o motivaciji HOS-a za korištenje problematičnog grbu, odmah zatim Bošnjaković zaključuje kako su HOS-ovi motivi bili uspostavljanje samostalne države. Uzmemo li u obzir izjave, zahtjeve i tekstove Parage i Paradžika koje su iznesene ranije u tekstu, zaključujem kako je ovo upitna izjava koja značajno umanjuje značenja koje vodi ka normalizaciji. Također, Domovinski rat i srpska agresija ponovno služe kao opravdanje te su vidljivi elementi relativizacije.

Treći tip izjava koje dolaze od saborskih zastupnika HDZ-a još su problematičnije:

- Milijan Brkić, zamjenik predsjednika HDZ-a – „Činjenica je da je spomen ploča HOS-a postavljena zakonito, a ne na silu. I činjenica je da je na njoj ratni grb legalne postrojbe iz Domovinskog rata koja u svom ratnom putu nema ni najmanje mrlje. Činjenica je da u demokratskoj i neovisnoj Hrvatskoj nema potrebe za nasiljem i bespotrebim dizanjem tenzija. Hrvatski branitelji iz HOS-a imaju toliko veze s ustaštvom koliko neki, koji su zadnjih dana vrlo glasni, imaju veze s hrvatstvom. Ti nikada nisu ni željeli Hrvatsku; ne samo da ju nisu željeli već su i radili protiv njene slobodne i neovisnosti. Neka se i dalje kao i inače odmah dižu na zadnje noge na spomen slova H, ali Hrvatska je stvorena, obranjena i živjet će vječno. (*Večernji list*, 29.8.2017:5)
- Brkić: „Niti HDZ, a ni ja osobno ne relativiziramo, niti veličamo simbole niti jednog totalitarnog režima i odavno smo ih osudili. To je već odavno svima jasno, kao što je jasno tko su ti koji u dnevno-političke svrhe izvlače ploče i simbole s ciljem stvaranja histerije i dizanja tenzija koji samo štete Hrvatskoj“ (*Jutarnji list*, 30.8.2017:6-7)
- Josip Đakić, zastupnik HDZ-a i predsjednik HVIDRA-e: „Sloboda, suverenost i Europa bili su naši (op. braniteljski) ciljevi, a danas oni koji nisu stvarali ni podržavali, a kamoli voljeli Hrvatsku bacaju blato na sve što je iznijelo Domovinski rat. Jasno

nam je da im nikad nije ni mila ni draga iako u njoj blaguju. Nikad se nećemo odreći svojih istinskih ratnika ni njihovih zakonom dopuštenih obilježja“. (*Večernji list*, 30.8.2017:8)

Brkićeve izjave nisu neočekivane s obzirom da ga se promatra kao osobu koja predstavlja "desnije" krilo HDZ-a. No iako nisu neočekivane, obiluju kontradiktornostima te revizionizmom. Izdvojila bi dijelove u kojima Brkić i Đakić otvoreno prozivaju "neke" koji se protive spomen ploči za manjak "hrvatstva" u devedesetima i danas. Ovo se direktno naslanja na ideju "hrvatske suverenosti" kao vrhovne vrijednosti koja je izborena Domovinskim ratom i pripada primarno desnici koja, kako je vidljivo iz izjava, delegitimira "druge" koji nisu zaslužni pa prema tome ne zaslužuju niti komentirati ovaj slučaj. Dodatno, Brkić kaže kako on i HDZ ne relativiziraju totalitarne režime što, kako dosadašnja analiza pokazuje, nije istina.

Uz to, izdvojit ću i izjavu predsjednice Grabar-Kitarović u kojoj kaže kako:

- Grabar-Kitarović: „Moj stav o pozdravu Za dom spremni je jasan. To je stari hrvatski pozdrav, no nažalost kompromitiran je za vrijeme ustaških dana“

Ona je jedini politički akter koji smatra kako je to stari hrvatski pozdrav što je očiti slučaj revizionizma.

Nadalje, politički akteri u širem smislu s desnog spektra, članovi udruga dobrovoljaca HOS-a u svojim izjavama nastupaju agresivno:

- Marko Skejo, HOS Split – „Mi ćemo najprije iscrpiti sva legalna sredstva kako bi smo spriječili da se ploča ukloni, a onda ćemo vidjeti. Međutim, koji god scenarij uslijedio, za to će biti odgovorna vlada. Dođe li do ekscesa, mi za to nećemo biti krivi. Mi smo djeca '91, a ne '41. Mi smo pobjednička vojska i ne vidim što je zlo u tom natpisu. Pa mi smo svi bili u to vrijeme „Za dom spremni“, i Tigrovi, i Gromovi i HOS-ovci! Jadani su oni koji '91 nije bio spreman“ (*Večernji list*, 27.8.2017:5)
- Borislav Barišić, predsjednik Saveza udruga HOS-a – „Sasvim sigurni nećemo sjediti i gledati kako se skida ploča u Jasenovcu. I zato ćemo upotrijebiti sva legalna sredstva, uključujući i referendum, pa i obraćanje međunarodnim sudovima“ (*Večernji list*, 27.8.2017:5)
- Zvonimir Ćurković, zapovjednik vukovarskog HOS-a iz '91. – „ne bi radio projekcije mogućih incidenata, ali mislim da se uz kultiviran, ispravan i čist nastup i puno zdravog dijaloga sve to može izbjeći (...) predložio bi da se s ploče u Jasenovcu

ukloni natpis "Za dom spremni" kao gesta poštovanja prema nevinim žrtvama logora. Mi koji smo devedesetih godina podnijeli najveći udar zla, mi bi smo trebali biti i najtolerantniji. Upravo zato apelirao bih i na političku scenu, osobito lijevi spektar, da malo smire svoje jezičine kada ovih dana govore o HOS-u kao o fašistima, a Vladu bi pozvao da bude jako jako pažljiva, pristojna i obzirna kada se bude tražilo rješenje.“ (Večernji list, 27.8.2017:5)

- Željko Soldo, dragovoljac HOS-a: „Premještanje spomen-ploče poginulim HOS-ovcima nama je potpuno neprihvatljivo. Ako do toga dođe, bit će to rezultat kukavičke politike briselskog poslušnika Plenkovića. Sve na ploči je legalno i u skladu sa zakonom. Stajala je mjesecima prije nego što ju je Pupovac pronašao i pokrenuo hajku“ (Večernji list, 5.9.2017:6)

U više navedenim izjavama vidljivo je kako su bivši pripadnici HOS-a veoma nezadovoljni idejom da se ploča premjesti ili ukloni te da su spremni koristiti različita sredstva kako bi to spriječili. Uz to, u sintagmama *"nećemo sjediti i gledat"*, *"osobito lijevi spektar, da malo smire svoje jezičine"*, *"Vladu bi pozvao da bude jako jako pažljiva, pristojna i obzirna"* i *"dođe li do ekscesa, mi za to nećemo biti krivi"* vidljiva je agresivnost kao oblik diskurzivne prakse. Ovdje nailazim i na jednu od rijetkih retoričkih figura– metaforu *" briselskog poslušnika Plenkovića"* – kojom se želi poniziti premijera.

Na drugoj strani spektra, politički akteri nastavljaju s osudom spomen ploče i nepronalaženja rješenja kao i stavljanjem ovog problema u širi kontekst:

- Bernardić – „HDZ se odredio da je "Za dom spremni", ustaški pozdrav pod kojim su ustaše ubijali za vrijeme NDH za njih prihvatljiv.“ (...) HDZ je današnjim danom i službeno pustio ustaški pozdrav u hrvatsku svakodnevicu, HDZ je danas djeci poručio da slobodno kliču ustaški pozdrav. Hrvatskoj javnosti mora postojati jasno da ima vlast koja se srami antifašizma i potiče fašizam. Jer dati legitimitet pozdravu "Za dom spremni" jest poticanje fašizma.“ (Večernji list, 27.8.2017:5)
- Predrag Matić: „Vidim da je zapovjednik HOSa u Vukovaru Ćurković predložio da se makne ploča iz Jasenovca. To je korektno i trezveno, ali žena ne može biti "malo trudna", ili je trudna ili nije. Ako se taj znak miče, on se miče i iz Osijeka, Splita, Vukovara, Rijeke...ima ih na milijun lokacija. Ili se miče ili se ne miče, ali najpoštenije bi bilo da se sami HOS-ovci taj znak maknu ili da zamjene slogan, ali oni hoće baš ovo. To je s namjerom izazvano.“ (Večernji list, 2.9.2017:5)

Dok je za HDZ i desne aktere širi kontekst Domovinski rat, članovi SDP-a otvoreno prozivaju desnicu za revizionizam i normalizaciju, jer unatoč rješavanju jedne sporne ploče, grb HOS-a postoji u javnoj uporabi diljem Hrvatske.

Uz SDP, slučaj su komentirali i predstavnici s lijevog političkog spektra koji su sada članovi vladajuće koalicije:

- Pupovac: „Očekujemo da umjesto najavljivanja odgoda, Vlada najavi samo uklanjanje ploče, sve drugo bi teško kompromitiralo ne samo koaliciju nego i državu.“ (*Večernji list*, 27.8.2017:5)
- Štromar: „Imamo dogovor s premijerom Plenkovićem da takvih obilježja više neće biti u javnosti Republike Hrvatske. I dalje stojim kod toga“ (*Jutarnji list*, 29.8.2017:5)

Iz ovih izjava vidljivo je kao SDSS i HNS očekuju uklanjanje spomen ploče i čvrsto stoje pri tom stavu.

Druga skupina izjava koje ću analizirati unutar ovog potpoglavlja pristigla je nakon premještanja spomen ploče HOS-a na lokaciju Trokut, nedaleko od Novske, kod spomen obilježja s imenima svih postrojbi i svih poginulih hrvatskih branitelja Novske u Domovinskom ratu., 7. rujna 2017. godine.

Prilikom objašnjavanja svog postupka premijer Plenković izjavio je:

- Plenković: „Prvi korak bio je premještanje ploče, a drugi korak je sustavno rješenje u sklopu zakona o korištenju simbola i znakovlja totalitarnih sustava“ (*Večernji list*, 8.9.2017:2)
- Plenković: „Najavio sam da ćemo riješiti to pitanje. S obzirom na to da je u grbu HOS-a slogan "Za dom spremni", koji je po nizu aspekata neprihvatljiv da bude u Jasenovcu, mi smo to pitanje riješili kao jedno od pitanja koje stvara prijepore u društvu. To smo napravili tako da smo ploču danas premjestili iz Jasenovca u Novsku u područje koje se zove Trokut (...) Druga ključna i važnija faza je sustavno i jasno zakonsko reguliranje korištenja simbola i znakova totalitarnih sustava. To pitanje nažalost nije regulirano. Ti slogani i grbovi bili su dopuštani od različitih tijela vlasti u različitim koalicijama i strankama koje su bile na vlasti i kao takve su zakonito registrirane. S obzirom na to da smo oformili Vijeće za suočavanje s tim, dogovorili smo da Vijeće intenzivira svoj rad i da u okviru sukladnom odluci Vlade rade na preporukama za cjelovito zakonsko rješenje. (*Jutarnji list*, 8.9.2017:7)

- Plenković: (na pitanje legalizira li se ovim "Za dom spremni") „Apsolutno netočno, nikakve legalizacije nema niti se mogla dogoditi. Nikakvo novo rješenje, nikakva legalizacija, nikakav akt za nešto novo ne postoji. Riječ je o tehničkom usklađivanju statuta udruga s novim zakonom i tu nema nikakvog trijumfalizma koji se mogao vidjeti u izjavama nekih pripadnika HOS-a“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:7)
- Plenković: „Za mene taj pozdrav ima predominantne konotacije vezane uz NDH i zato mi nije prihvatljiv“ (*Večernji list*, 11.9.2017:13)

Premijer u svojim izjavama neposredno nakon premještanja ploče prvo je najavio donošenje zakona koji bi regulirao "*korištenje simbola i znakova totalitarnih sustava*" koji će se temeljiti na preporukama Vijeća. Iz ovog vidimo da i dalje koristi isti diskurs kao i na početku analize. No, i ovdje direktno izjavljuje kako mu pozdrav "Za dom spremni" nije prihvatljiv u Jasenovcu i da za njega veže primarno ustaške konotacije te da nije prihvatljiv. U prvom slučaju, premijer eksplicitno kaže kako nije prihvatljiv u Jasenovcu, što bi značilo da se u drugim mjestima može progledati kroz prste te samim time normalizirati taj slogan.

Nastavno na ovo, istaknula bi izjavu Hasanbegovića, u kojoj ističe upravo tu selektivnosti:

- Hasanbegović: „Uklanjanje ploče je bizarno, neprincipijelno rješenje jer to znači da ploča s oznakom HOS-a može biti bilo gdje u Hrvatskoj osim u općini Jasenovac. Vlada izbjegava bilo kakve odlučne državničke poteze, dakle ovdje se vodi politika od danas do sutra, pod parolom stabilnosti, bez ikakva dubljeg vrijednosnog i državničkog i svjetonazorskog cilja.“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:6)

Mnoštvo reakcija pristiglo je i sa strane HOS-a:

- Anto Đapić, HOS / HSP – „Koliko god bilo gorčine, današnji dan ocijenio bih kao jednu od najvećih pobjeda dragovoljaca HOS-a jer smo sačuvali grb“ (*Večernji list*, 8.9.2017:3)
- Borislav Barišić, predsjednik Saveza udruženja HOS-a: „Mi smo dobili što smo tražili, oni su dobili što su tražili. O znakovlju HOS-a – pregovora nema!“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:6)
- Marko Skejo, splitski HOS: „Nismo sretni zbog premještanja ploče. Nažalost. Došli smo u poziciju da nam skidaju ploče oni koji su nam pobili hrvatske sinove, a to je petokraka uz pomoć četnika, onih koji danas šalju poruke protiv hrvatske države (...) Ne cijene se Hrvati koji ustaše i dadoše svoju slobodu.“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:6)

- UDHOS – Zagreb priopćenje: pronašli smo zajedničko rješenje kojim ćemo na primjeren način obilježiti uspomenu na jedanaest hrvatskih vitezova, pripadnika HOS-a, premještajući spomen-ploču u izvornom obliku na drugu lokaciju. (...) Ova suradnja primjer je kako se kroz dijalog i kompromis mogu iznaći rješenja kojima se izbjegava vrijeđanje žrtava logora Jasenovac, a ujedno jamči očuvanje vrijednosti i stečevina Domovinskog rata, štiti dignitet hrvatskih branitelja ne dovodeći ih u kontekst koji bi na bilo koji način štetio Republici Hrvatskoj“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:6).

Barišić i Đapić premještanje spomen ploče iz Jasenovca vide kao pobjedu jer su time uspjeli zadržati pravo da koriste svoj grb kakav je. Ovo je prva veća promjena diskursa kod izjava članova udruga HOS-a. Druga veća izmjena vidljiva je u priopćenju UDHOS Zagreb koji ističe kako je *"postignut kompromis"* kojim se zadovoljavaju uvjeti poštivanja žrtava jasenovačkog logora i branitelja HOS-a. Nestao je agresivni diskurs prisutan svega par dana ranije, ali na štetu proširenja revizionističkih tendencija jer je očigledno kako je ovakvim kompromisom postignut politički cilj hegemonijskih aktera.

Kao zadnju izjavu aktera s desnog spektra izdvojila bi oni ministra Kuščevića:

- Kuščević – „Drago mi je da se nije dogodio onaj scenarij koji su mnogi iščekivali i za koji su mnogi navijali, a to je, ne daj Bože, da hrvatska policija ide na hrvatskog branitelja“ (*Jutarnji list*, 9.9.2017:7)

Za njega bi najgori scenarij bilo policijsko postupanje prema braniteljima da je došlo do najavljivanih prosvjeda, dodatno naglašeno sa sintagmom *"ne daj Bože"*. Kako je riječ o hipotetskoj situaciji teško ju je komentirati, no u situaciji u kojoj u društvu dolazi do povijesnog revizionizma i normalizacije fašizma, vjerujem da pravilno policijsko postupanje nije najgori scenarij.

S druge strane, akteri lijevog političkog spektra nisu bili zadovoljni rješenjem Vlade:

- Miletić – „ Premještanje ploče uvredljivo je i licemjerno, očito je taj pozdrav prihvatljiv svuda osim u Jasenovcu“ (*Večernji list*, 8.9.2017:2)
- Siniša Hajdaš Dončić, saborski zastupnik SDP-a – „Preseljenje ploče za nas nije prihvatljivo. ZDS je ustaški pozdrav koji kontaminira hrvatski javni prostor“ (*Večernji list*, 8.9.2017:2)

- Štromar: „Naš zahtjev je bio da se ploča premjesti, ali nismo time zadovoljni. Mi ne želimo pozdrav ZDS u javnosti i nećemo podržati da taj pozdrav ostane“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:5)
- Pupovac: „Dobro je da ploča više nije u Jasenovcu, ali nije dobro što je na mjestu na kojem je postavljena i nije dobro što je omogućena daljnja legalizacija postavljanja takve ploče.“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:5)
- Josipović: „Dan kad je legaliziran ustaški pozdrav u cijeloj zemlji, osim u Jasenovcu, jedan je od crnih, sramotnih dana naše povijesti. Rješenje je bilo samo jedno: ustaškom znakovlju nije mjesto ni na jednoj stopi hrvatske zemlje“ (*Jutarnji list*, 8.9.2017:6)

Zajedničko svim više navedenim izjavama je osuda jer smatraju kako pozdrav "Za dom spremni" ne bi trebao stajati u javnom prostoru uopće, nevezano uz lokaciju. Kako i oni napominju, ovakvim postupkom Vlada je praktički legalizirala slogan "Za dom spremni", a u svakom slučaju napravila još jedan korak u normalizaciji ustaštva.

Među stručnjacima i političkim akterima u širem smislu nalazimo dvije, potpuno sukobljene izjave. Prva je ona Hrvoja Klasića koji se također slaže s tim *"da se kaže da je na jednoj lokaciji to poželjno, a na drugoj nije"* (*Jutarnji list*, 8.9.2017:5). Druga izjava, i posljednja u ovoj analizi, je ona sisačkog biskupa Vlade Košića koji je izjavio:

- Košić: „Sramotno postupanje vlasti, šarafciger-vlasti. Ako bude sutra braću Srbe smetala hrvatska himna, ova će ju vlast zabraniti jer su i ustaše pjevali tu himnu. Živjela srpska Hrvatske (...) Pitam se što bi bilo da su Nijemci poslije Drugog svjetskog rata tražili da u Francuskoj ili bilo kojoj europskoj zemlji koja se odupirala njihovoj agresiji vlast ukloni spomenik palim braniteljima jer njih to smeta???" (*Večernji list*, 10.9.2017:7).

Ovo je samo jedna u nizu veoma političkih izjava biskupa Košića¹² kojim otvoreno podržava povijesni revizionizam.

¹²„Biskup Košić na promociji knjige o Thompsonu: Ustaštvo nije fašizam!“
<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/biskup-kosic-na-promociji-knjige-o-thompsonu-ustastvo-nije-fasizam-foto-20171026> (pristupljeno 20.1.2019)

„Postavljen spomenik vojnicima NDH, blagoslovio ga biskup Košić“
<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/457616/postavljen-spomenik-vojnicima-ndh-blagoslovio-ga-biskup-kosic> (pristupljeno 20.1.2019)

6. REZULTATI ANALIZE

Analizom izjava političkih aktera odgovorila sam na ranije postavljena istraživačka pitanja. Uz to, moguće je izvesti druge zaključke koji proizlaze iz analize.

- a) Doprinos li politički akteri, koji se samoidentificiraju kao pripadnici demokršćanskog i/ili konzervativnog političkog spektra, svojim izjavama o spomen-ploči HOS-a u Jasenovcu, normalizaciji ustaškog pozdrava "Za dom spremni"?

Odgovor na prvo postavljeno istraživačko pitanje je pozitivan – da, pripadnici demokršćanskog i/ili konzervativnog političkog spektra (desni spektar u analizi) svojim izjavama o spomen ploči doprinose normalizaciji pozdrava "Za dom spremni". Kako je vidljivo na više mjesta u analizi, i politički akteri u užem smislu i politički akteri u širem smislu s desnog spektra svojim diskursom, iako ne jedinstvenim, potiču povijesnu relativizaciju i revizionizam. Kako Bešlin i Atanacković (2012:16) tvrde da je povijesni revizionizam jedan od diskurzivnih oblika normalizacije fašizma, izvlačim zaključak da do toga dolazi i u analiziranom slučaju. Također, nastavno na Kuljićevu (2006:3) definiciju negativnog smisla anti-antifašizma koja kaže kako se on očituje u nastojanju da se rehabilitiraju ili relativiziraju ideje povezane s fašističkim režimom, zaključujem kako je u diskursu političkih aktera s desnog spektra prisutan i anti-antifašizam.

- b) Je li došlo do promjene javnog diskursa članova HDZ-a prema postavljanju/uklanjanju spomen-ploče u Jasenovcu nakon koaliranja s HNS-om?

Iz analize je vidljivo kako je i drugo istraživačko pitanje potvrđeno. Potvrđuje ga premijer Plenković koji od lipnja 2017. godine koristi diskurs kojim znatno eksplicitnije osuđuje korištenje slogana "Za dom spremni" u Jasenovcu. Uz to, nakon vremenskog perioda od sedam mjeseci u kojem Vlada nije pronašla rješenje problema, u periodu od četiri mjeseca nakon uspostavljanja koalicije s HNS-om, lijevo liberalnom strankom te s podrškom manjinskih predstavnika u Saboru, rješenje je pronađeno. Iako ono nije u potpunosti zadovoljilo niti HNS niti predstavnike manjina, primjetno je kako se premijerov diskurs i djelovanje promijenilo.

- c) Postoji li jedinstven diskurzivni narativ političkih aktera percipiranih kao lijevo-liberalnih?

Odgovor na posljednje istraživačko pitanje je također pozitivan. Politički akteri lijevog spektra od početka medijskog praćenja situacije sa spomen pločom HOS-a bili su jednoglasni

u osudi kako postavljanja, kako toleriranja, ali i premještanja ploče. Potaknuti upitima novinara, izjavama aktera s desnog spektra te vlastitim nahođenjem, oni su se preciznije osvrtnali na zločine i traumatske trenutke povijesti Jugoslavije, no i dalje braneći antifašizam kao ustavnu i civilizacijsku vrednotu.

Također, u zaključku bi se osvrnula i na osnivanje Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima. Zbog manjka konsenzusa o povijesnim procesima među stručnjacima i u društvu, Vlada se osnivanjem ovog tijela ogradila od donošenja odluka te izradu preporuka o postupanju delegirala članovima Vijeća. Vijeće je svoje odluke donijelo šest mjeseci nakon premještanja spomen ploče i o njihovim preporukama navedenim u potpoglavlju 4.3. također se vidi prepoznaje revizionizam – unatoč pozivu na zabranu simbola "Za dom spremni" u kontekstu Drugog svjetskog rata, predlažu da se za isti taj slogan ne zabranjuje kada se koristi u kontekstu Domovinskog rata.

Iz povijesnog pregleda je vidljivo kako je HSP kao osnivač HOS-a relativizirao povijesne činjenice i svjesno je preuzeo slogan "Za dom spremni" od NDH, pa stoga ne vidim razliku između korištenja ovog slogana u dva različita konteksta. Ovakav postupak Vijeća potvrđuje i tezu Bešlin i Atanacković (2012:15) koji kažu kako „specijalne državne komisije za utvrđivanje „žrtava komunističkog terora“, sa ciljem njihovog ugrađivanja u same temelje današnjeg društva i dominantne ideologije, ne služe prvenstveno kompromitaciji socijalizma, te „mračne komunističke prošlosti“, kako vole da kažu, nego služe normalizaciji fašizma – prirodnoj težnji svakog nacionalizma“. Iako Vijeće nije predložilo zabranu simbola povezanih s komunizmom i socijalizmom niti je njegova uloga bila preispitati samo zločine iz komunističkog vremena, svojim postupcima prijedlozima također su doprinijeli normalizaciji fašizma.

Naposljetku, sama činjenica da je spomen ploča HOS-a u istovjetnom obliku samo premještena iz Jasenovca na drugo mjesto je relativizacija i normalizacija slogana "Za dom spremni" te time i fašizma kojeg on predstavlja. Spomen obilježja HOS-a te grb udruga koje okupljaju bivše članove te postrojbe nalaze se posvuda po državi. Time što je donesena odluka da taj pozdrav nije primjeren samo u Jasenovcu, zbog tragičnog povijesnog konteksta, legitimizira se korištenje slogana u ostatku države i u javnosti.

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad za cilj je imao istražiti diskurzivne prakse normalizacije i problematizacije ustaškog pozdrava "Za dom spremni" na slučaju spomen ploče HOS-a u Jasenovcu. Kroz pregleda relevantne literature o revizionizmu i anti-antifašizmu, iznošenje povijesnih činjenica o NDH i stvaranju HOS-a te kontekstualizaciju i opis relevantnih događaja, stvorila sam podlogu na kojoj sam provela analizu. Zatim sam kroz kritičku analizu diskursa i primjenu Faircloughovog trodimenzionalnog modela, analizirala direktne izjave političkih aktera u četiri perioda mapirana inicijalnim istraživanjem. Izjave političkih aktera prikupljene su iz tiskanih medija tj. dnevnih novina i tjednika (*Jutarnji list, Večernji list, Novosti, Globus, Nacional*).

Kako pokazuju rezultati analize, došla sam do zaključka da se diskurzivnim praksama institucionalnih i izvaninstitucionalnih aktera desnog spektra svojim diskursom potiče povijesna relativizacija i revizionizam, a posredno i normalizacija fašizma. Unatoč ublažavanju takvog diskursa kod premijera Plenkovića nakon uspostavljanja koalicije sa strankama bližim ljevici, ove pojave su i dalje prisutna. Najočitiye su u pronađenom rješenju – premještanju spomen ploče u izvornom obliku – kojim se daje legitimacija HOS-u za nastavak korištenja slogana "Za dom spremni". Akteri s lijevog spektra zajednički su osudili postavljanje i premještanje spomen ploče te konstantno naglašavali kako dolazi do relativizacije i revizionizma. Pokazalo se kako ni među stručnjacima ne postoji konsenzus oko pristupa ovim povijesnim elementima.

Unatoč silnim najavama Vlade kako će se pitanja korištenja simbola totalitarnih režima zakonski urediti na temelju preporuka Vijeća za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima, skoro godinu dana nakon donošenja preporuka, zakonskih rješenja i dalje nema. Kako je i ova analiza pokazala, to je jedno od pitanja koje izaziva ideološke rascjepu u hrvatskom društvu te smatram kako Vlada ne želi samoinicijativno potezati to pitanje ponovno kako ne bi platila danak na idućim izborima. Možda to i nije loš rasplet uzmemo li u obzir da preporuke Vijeća također pokazuju revizionističke tendencije.

Naposljetku, smatram kako je normalizacija fašizma u ovom slučaju povezana s idejom hrvatske suverenosti kao vrhovne vrijednosti i Domovinskog rata koji je centralni događaj u borbi za istu. U ovom slučaju, žrtva dana u korist borbe za samostalnost domovine stavljena je prije žrtava genocida počinjenog u vrijeme NDH. Žrtvama ne treba davati privilegirani status niti ih se dijeliti na "naše i njihove". Takav pristup i korištenje crno-bijelog

diskursa marginalizira društvene skupine koje jednak pijetet i poštovanje izražavaju prema svima te stvara hegemoniju jednog sloja koji svojata "hrvatstvo" i svoju ulogu u izgradnji istoga.

Zbog toga, ali i drugih pojavnosti dvostrukih standarda koji vode ka relativizaciji, revizionizmu, rehabilitaciji i normalizaciji ustaštva i fašizma, potrebno je provesti dodatna istraživanja na ovom području.

Posljedice normalizacije ustaštva i fašizma vidljive su na svakom uglu. Mislim to prilično doslovno jer obraćanjem pozornosti na grafite ispisane po gradovima diljem zemlje lako se uočava niz simbola povezanih s fašizmom, od kukastih križeva, do ušatih "U". Posljedice su vidljive i kada masa mladih u crnim majicama, na koncertima Marka Perkovića Thomspona, u glas izgovara "Za dom spremni" na početku jedne njegove skladbe, a isti pjevač nesmetano izvodi pjesmu *Jasenovac i Gradiška Stara* u kojoj veliča zločine ustaškog režima. Sportski tereni i tribine također obiluju fašističkim simbolima i sloganima.

U javnosti se uglavnom emotivno reagira na ove pojave te javne ličnosti poput političara ciljaju upravo na emocije kod ljudi kojima se obraćaju. Ipak, nikakvo skupljanje tzv. političkih poena kao ni pokušaji pridobivanja glasova ne smiju biti opravdanje za relativizaciju režima i ideologija poput onog ustaškog ili nacističkog.

8. POPIS LITERATURE

Akademski izvori:

Bešlin, Milivoj i Atanacković, Petar (2012) Uvod. U: Bešlin, Milivoj i Atanacković, Petar (ur) *Antifašizam pred izazovima suvremenost*, (str. 9-21). Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija – AKO.

Fairclough, Norman (2004) *Analysing Discourse Textual analysis for social research*. New York: Taylor & Francis Group

Goldstein, Ivo (2008) *Hrvatska 1918. -2008*. Zagreb: Europapress holding, Novi liber.

Goldstein, Ivo (2011) *POVIJEST HRVATSKE: 1945 - 2011., 1. svezak (1945-1968.)*. Split: Slobodna dalmacija.

Grbeša, Marijana (2012) Framing of the President: Newspaper Coverage of Milan Bandić and Ivo Josipović in the Presidential Elections in Croatia in 2010. *Politička misao* 49(5): 89-113.

Jorgensen Marianne i Phillips Louise (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage

Kamberović, Husnija (2007) Između kritičke historiografije i ideološkog revizionizma. U: Katz, Vera (ur) *Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije*, (11-21). Sarajevo: Institut za istoriju Sarajevo.

Kasapović, Mirjana (2018) Genocid u NDH: Umanjivanje, banaliziranje i poricanje zločina. *Politička misao*. 55(1):7-32.

Kuljić, Todor (2012) Anti-antifašizam. U: Bešlin, Milivoj i Atanacković, Petar (ur) *Antifašizam pred izazovima suvremenost*, (str. 55-71). Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija – AKO.

Martinov, Vojislav (2014) Uvod: Psovka za prošlost. U: Bešlin, Milivoj i Martinov, Vojislav (ur) *Stigma totalitarizma - antitotalitarni diskurs u funkciji diskreditacije levice*, (9-14) Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija – AKO.

Pavlaković, Vjeran (2008) Flirting with Fascism: The Ustaša Legacy and Croatian Politics in the 1990s. U: Gavrilović, Darko (ur) *The Shared History and The Second World War and National Question in ex Yugoslavia*. (str. 115-143). Novi Sad:CHDR.

Van Dijk, Teun (1995) Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse* Vol.1: 17-27.

Van Dijk, Teun. (1997) *Discourse as Social Interaction*. London: Sage

Veselinović, Velimir (2014) Obnavljanje i djelovanje Hrvatske stranke prava, 1990-1992. *Politička misao* 51(2): 55-87.

Veselinović, Velimir (2015) Politička djelatnost Ante Paradžika. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 12(1):133-155.

Ostale mrežne stranice:

AP NEWS (4.4.2018). Far-right, even racist views go mainstream in Central Europe. <https://apnews.com/3861bc14ddaf46528007919491e7820a> (pristupljeno 19.siječnja 2019.)

Dnevnik.hr (12.9.2016) POTVRDA - HDZ je relativni pobjednik, ali nova vlada se neće moći formirati bez koaliranja. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/parlamentarni-izbori-2016-ovdje-saznajte-rezultate-izbora-2---449492.html> (pristupljeno 29. prosinca 2018.)

Hkv.hr (14.4.2010) Zbivanja oko 2. svjetskog rata. <http://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/ostalo/prilozi-graana/6066-zbivanja-oko-2-svjetskog-rata.html> (pristupljeno 4. siječnja 2019.)

Hr.n1info.com (9.6.2017) Sabor sa 78 glasova potvrdio nove Plenkovićeve ministre. <http://hr.n1info.com/Vijesti/a211779/Sabor-sa-78-glasova-potvrdio-nove-Plenkoviceve-ministre.html> (pristupljeno 29. prosinca 2018.)

Index.hr (28.5.2015) Šatoraši plinskim bocama par sati blokirali Savsku, prijetili da će ih raznijeti. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Satorasi-plinskim-bocama-par-sati-blokirali-Savsku-prijetili-da-ce-ih-raznijeti/822591.aspx> (pristupljeno 15.1.2019)

Index.hr (10.2.2016) Ovako je Hasanbegović pisao u časopisu NDH: "Ustaše su heroji". <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-je-hasanbegovic-pisao-u-casopisu-ndh-ustase-su-heroji/874193.aspx> (pristupljeno 15.1.2019)

Index.hr (25.9.2016) Tko je Željko Glasnović? Opsjednut lustracijom, Rojs ga učio politici, a svugdje vidi boljševike. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/glasnovic-ima-srednju-skolu-rojs->

ga-ucio-politici-a-svugdje-vidi-sotoniste-i-boljsevike/921592.aspx (pristupljeno 19. siječnja 2019.)

Index.hr (9.6.2017.) Manjinci, HNS i Saucha spasili Plenkovićevu vladu. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uzivo-iz-sabora-u-tijeku-je-glasanje-za-nove-ministre/975939.aspx> (pristupljeno 18.1.2019)

Index.hr (18.5.2018) Index Plenkoviću i Kolindi poklanja spot: Thompson - Jasenovac i Gradiška Stara. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/samo-za-plenkovica-objavljujemo-thompsonov-hit-jasenovac-i-gradiska-stara/970864.aspx> (pristupljeno 19. siječnja 2019.)

Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska (9.11.2018), https://www.facebook.com/pg/YIHRCroatia/photos/?tab=album&album_id=1146826658813271 (pristupljeno 3.1.2019)

Izbori.hr (2016) Izbori za zastupnike u Hrvatski sabor (11.09.2016.). <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/parlament-2016> (pristupljeno 29. prosinca 2018.)

Krile, Davor, Jutarnji.hr (2.9.2017) RUŽNA ISTINA IZA MITOLOGIZACIJE ULOGE HOS-a U DOMOVINSKOM RATU: Crne mrlje na ratnom putu hrvatskih crnokošuljaša. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ruzna-istina-iza-mitologizacije-uloge-hos-a-u-domovinskom-ratu-crne-mrlje-na-ratnom-putu-hrvatskih-crnokosuljasa/6512485/> (pristupljeno 5. siječnja 2019.)

Narodne-novine.nn.hr (2017) NN 96/1993. Zakon o dopunama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_10_96_1883.html (pristupljeno 12.1.2019)

Slobodnadalmacija.hr (10.12.2016) Postavljen spomenik vojnicima NDH, blagoslovio ga biskup Košić. <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/457616/postavljen-spomenik-vojnicima-ndh-blagoslovio-ga-biskup-kosic> (pristupljeno 20.1.2019)

Tportal.hr (29.4.2017) Što je u pozadini raspada dvaju mučnih brakova HDZ-a i Mosta?. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/sto-je-u-pozadini-raspada-dvaju-mucnih-brakova-hdz-a-i-mosta-20170428> (pristupljeno 29. prosinca 2018.)

Tportal.hr (26.10.2017) Biskup Košić na promociji knjige o Thompsonu: Ustaštvo nije fašizam!. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/biskup-kosic-na-promociji-knjige-o-thompsonu-ustastvo-nije-fasizam-foto-20171026> (pristupljeno 19. siječnja 2019.)

Udhoszagreb.hr, HOS Za dom spremni. <http://www.udhos-zagreb.hr/o-nama/hos-za-dom-spremni> (pristupljeno 10. siječnja 2019.)

Udhoszagreb.hr (6.11.2016) Spomen ploča poginulim pripadnicima HOS-a – ponosno i časno branili su Domovinu. <http://www.udhos-zagreb.hr/archives/4474> (pristupljeno 10. siječnja 2019.)

Ushmm.org (16.9.2009) United States Holocaust Memorial Museum. Jasenovac. <https://web.archive.org/web/20090916030858/http://www.ushmm.org/wlc/article.php?lang=en&ModuleId=10005449> (pristupljeno 4. siječnja 2019.)

Vlada.gov.hr (2.3.2017) Odluka o osnivanju Vijeća za suočavanje s posljedicama vladavine nedemokratskih režima (str.1-4). <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti/2018/02%20velja%C4%8Da/28%20velja%C4%8De/Odluka%20o%20osnivanju%20i%20%C4%8Dlanovi.pdf> (pristupljeno 4. siječnja 2019.)

Vlada.gov.hr (28.2.2018) Dokument dijaloga: temeljna polazišta i preporuke o posebnom normativnom uređenju simbola, znakovlja i drugih obilježja totalitarnih režima i pokreta (str. 1-29). <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti/2018/02%20velja%C4%8Da/28%20velja%C4%8De/Dokument%20dijaloga.pdf> (pristupljeno 4. siječnja 2019.)

Wikisource.org (17.7.2013) Govor Franje Tuđmana na I. Općem saboru HDZ-a 24. veljače 1990. https://hr.wikisource.org/wiki/Govor_Franje_Tu%C4%91mana_na_I._Op%C4%87em_saboru_HDZ-a_24._velja%C4%8De_1990. (pristupljeno 12. siječnja 2019.)

100posto.hr (26.6.2017) BANDIĆ PREDLOŽIO NOVO IME, HDZ SE SLOŽIO: Trg maršala Tita mogao bi biti preimenovan u Trg Republike Hrvatske., <https://100posto.hr/news/trg-marsala-tita-mogao-bi-bit-preimenovan-u-trg-republike-hrvatske> (pristupljeno 17.1.2019)

Analizirani članci:

Jutarnji list:

„Sada je na desnici da se odrekne NDH“, *Jutarnji list*, 3.3.2017., 2.

„HOS-ova ploča bit će maknuta iz Jasenovca“, *Jutarnji list*, 27.6.2017., 2.

Bajruši, Robert, „Političari podijeljeni, HOS-ova ploča ostaje“, *Jutarnji list*, 7.12.2016, 6

Bajruši, Robert, „Plenković: Osnovat ćemo povjerenstvo zbog "Za dom"“, *Jutarnji list*, 9.12.2016., 10.

Gode, Željka, „Nešto duboko ne valja ako se prijeti nekome tko brani antifašizam“, *Jutarnji list*, 12.12.2016., 4.

Kolbler, Jurica, „Želio bih biti gradonačelnik Vukovara! Pobijedio bih u prvom krugu i od grada napravio Singapore“, *Jutarnji list*, 11.12.2016., 25.

Kolbler, Jurica, „Nije primjereno u Jasenovcu staviti spomen-ploču s natpisom 'Za dom spremni', branitelji su to morali znati“, *Jutarnji list*, 18.12.2016, 16.

Lilek, Mirela, „Plenković: Pozdrav "Za dom spremni" nije prihvatljiv, nema mjesta HOS-ovu trijumfalizmu“, *Jutarnji list*, 8.9.2017., 7.

Piškor, Mate i Vuković Rozita, „Bojni poklič NDH nadomak logora smtri“, *Jutarnji list*, Zagreb, 6.12.2016, 9

Piškor, Mate, „Ploču skinuli, razdor ostao“, *Jutarnji list*, 8.9.2017., 6-7.

Šimić, Zlatko, „Očekujemo da premijer u povjerenstvo zove i hosovce zbog našeg grba“, *Jutarnji list*, 10.12.2016., 23.

Toma, Ivanka, „Rado bih u SDP-u ponovno vidio Mirelu Holy“, *Jutarnji list*, 10.12.2016., 27

Toma, Ivanka, „Plenković prelomio oko ploče“, *Jutarnji list*, 29.8.2017., 5.

Toma, Ivanka, „Vlada: Nećemo čekati poseban zakon da bismo skinuli ploču“, *Jutarnji list*, 30.8.2017, 6-7.

Toma, Ivanka, „Kompromis ili nova kriza“, *Jutarnji list*, 9.9.2017., 7.

Vašarović, Ivana, „Ispričavam se onima koje ploča u Jasenovcu vrijeđa. Zato osnivamo povjerenstvo“, *Jutarnji list*, 19.12.2016., 6.

Vurušić, Vlado, „Klasić: Ne želim ući u komisiju koja će propisivati povijest“, *Jutarnji list*, 1.3.2017., 13.

Žabec, Krešimir i dr., „Ustaški pozdrav ostao na ploči“, *Jutarnji list*, 8.9.2017., 4.

Večernji list:

Boban Valečić, Iva, „Most bez jasnog stava o natpisu "za dom spremni" u Jasenovcu“, *Večernji list*, 21.12.2016., 15.

Ćurić, Dražen i dr., „Plenković se u paketu želi riješiti tereta Pavelića i Tita“, *Večernji list*, 7.12.2016., 8.

Ćurić, Dražen, „Ako Vlada popusti ljevici, mi ćemo tražiti referendum o ploči“, *Večernji list*, 24.12.2016., 8.

Ivanković, Davor, „Zabrane li "Za dom spremni" moraju zabraniti i petokraku“, *Večernji list*, 5.3.2017., 10-11.

Izjave tjedna, *Večernji list*, 11.9.2017:13

Jurasić, Marinko, „Nema zakonskog alata kojim bi se uklonila spomen-ploča s grbom HOS-a u Jasenovcu“, *Večernji list*, 17.12.2016., 12-13.

Martetić Žonja, Petra, „Plenković mora prekinuti podjele na ustaše i partizane“, *Večernji list*, 9.12.2016., 10.

Maretić Žonja, Petra, „Da hoće, Vlada bi problem ploče u Jasenovcu riješila u pet minuta“, *Večernji list*, 23.12.2016., 8.

Prerad, Daniel, „Grb HOS-a sa "Za dom spremni" registriran u državnom uredu“, *Večernji list*, Zagreb, 6.12.2016., 6.

Puljić-Šego, Iva, „Inu ćemo otkupiti od prodaje dionica HEP-a građanima, mirovinskim fondovima...“, *Večernji list*, 31.12.2016., 4-8.

Puljić-Šego, Iva, „HOS-ova ploča i na njoj "Za dom spremni" ostaje u Jasenovcu“, *Večernji list*, 23.6.2017., 9.

Puljić-Šego, Iva, „Ploča u Jasenovcu vjerojatno se neće micati dok se ne donese novi zakon, a to neće biti prije ožujka 2018. godine“, *Večernji list*, 26.8.2017. 4-6.

Puljić-Šego, Iva, „Brkić: Ploču žele maknuti oni koji nisu željeli Hrvatsku“, *Večernji list*, 29.8.2017., 8.

Puljić-Šego, Iva, „Ploča bez ZDS u Jasenovcu?“, *Večernji list*, 30.8.2017., 8.

Puljić-Šego, Iva, „Ploča se premješta iz Jasenovca u Novsku, ali "za dom spremni" ostaje“, *Večernji list*, 2.9.2017., 5.

Puljić-Šego, Iva i dr. „Ploču HOS-a skidali tri sata“, *Večernji list*, 8.9.2017., 2-3.

Rašović, Renata, „Stvara se shizofrena situacija oko HVO-a, nije riječ o milijardama kuna“, *Večernji list*, 27.12.2016., 9.

Rašović, Renata, „Dođe li do ekscesa pri uklanjanju ploče, za to će biti kriva Vlada“, „*Večernji list*, 29.8.2017., 9.

Rašović, Renata, „Čekamo prvi potez Vlade, ali ploča se neće micati mimo zakona“, *Večernji list*, 30.8.2017., 9.

Romić, Tea, „HNS za uklanjanje ploče u najkraćem roku, za Pupovca to vrijeme – prošlo“, *Večernji list*, 27.8.2017., 5.

„Biskup Košić: „Živjela srpska Hrvatske! Quo vadis Croatia““, *Večernji list*, 10.9.2017., 7.

Novosti:

Ivančić, Viktor, „Dom i pakao“, *Novosti*, Zagreb, 9.12.2016., 5.

Šimičević, Hrvoje, „Brčenje u Jasenovcu“, *Novosti*, 9.12.2016., 3.

Grozđanić, Dragan, „Reakcije premijera i predsjednice na ZDS su kukavičke“, *Novosti*, 16.12.2016., 6-7.

Đikić, Ivica, „Srednjeustaška politika“, *Novosti*, 23.12.2016., 5.

Globus:

Lovrić, Jelena, „Plenkovićevo povjerenstvo za suočavanje s prošlošću nema smisla: činjenice o ratu i poraću dobro su poznate, a nove ideološke komisiju nisu nam potrebne“, *Globus*, Zagreb, 17.2.2017., 36-37.

Nacional:

Đurić, Dragan, „Ustaški pozdrav s ploče u Jasenovcu treba ukloniti odmah“, *Nacional*, Zagreb, 27.6.2017., 22.

Jelinić, Berislav, „Grb na ploči u Jasenovcu je problematičan“, *Nacional*, 20.6.2017., 18-20.

Glasopisna otpremnica broj 302.

Zaštitnom Redarstvu
na ruke g zamjenika Sabolića

Z A G R E B

Transporti Židova za Njemačku imaju ići ovim redom:

I Zagreb;
II Lobar grad; III Vinkovci;

Za to vrijeme koncentrirati sve Židove iz ostalih župa, a
prije svega iz Velike Župe Bilogora, u Lobar Gradu ili u Zagrebu, a ni-
kako u Oslaku.

Za Dom Spremni!

Nalog g. Vidalića

Primio:

Slong

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA NADZORNA SLUŽBA
ZAŠTITNO REDARSTVO ZA GRAD ZAGREB
I VELIKU ŽUPU PRIGORJE
U ZAGREBU

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Zapovij. sabirnih logora
Broj 64

asenovac 22 rujna 41

Izvještaj o primitku
židova u logor.

USTAŠKO REDARSTVENO RAVNATELJSTVO U ZAGREBU.-
Židovski odsjek

Veza Vaš broj 4741.
Izveščujemo Vas, da smo dana 20 o.m. primili i
smjestili u naše logore 199/stodevedesetdevet/ židova.

Prednje se dostavlja s molbom na nadležnost i dalje
nju upotrebu.

Za Dom Spremni !!!

ISPOSTAVA
USTAŠKOG REDARSTVENOG POVJERENIŠTVA
ŽIDOVSKI ODSJEK

Br. 5156

26.8. 1941

HDA, FOND 252-RAV. UST. RED. Ž.O. - SIGN. INV. BR. 28207

ZAPOVIJESABIRNIH LOGORA,
ustaški poručnik:

Izvor: Hrvatski državni arhiv, prema Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatske,
https://www.facebook.com/pg/YIHRCroatia/photos/?tab=album&album_id=1146826658813271 (pristupljeno 3.1.2019)

SAŽETAK

Petra Jakovina

Diskurzivne prakse normalizacije i problematizacije pozdrava "Za dom spremni":

Slučaj spomen-ploče u Jasenovcu 2017. godine

Sve se češće u hrvatskom javnom diskursu govori o povijesti, s naglaskom na četrdesete i devedesete godine prošlog stoljeća. Dva ključna sukoba u tim periodima, Drugi svjetski rat i Domovinski rat, tema su prijepora među političarima, stručnjacima i u javnosti. U toj atmosferi bitno je istražiti kako diskurs političkih aktera utječe na povijesnu relativizaciju i revizionizam te normalizaciju fašizma u društvu. Stoga je cilj ovog istraživanja bilo analizirati diskurzivne prakse normalizacije i problematizacije ustaškog pozdrava "Za dom spremni" na slučaju spomen ploče Hrvatskih obrambenih snaga postavljenoj u gradu Jasenovcu u jesen 2016. godine. Glavna jedinica analize u ovom istraživanju su bile izjave političkih aktera u užem i širem smislu, prenesene u šest visoko tiražnih nacionalnih tiskovina, u četiri odabrana perioda tijekom 2016. i 2017. godine. Pritom je korištena kritička analiza diskursa, primjermom trodimenzionalnog modela analize Normalna Fairclougha. Nakon provedene analize zaključeno je kako politički akteri demokršćanskog i/ili konzervativnog spektra svojim izjavama doprinose normalizaciji pozdrava "Za dom spremni", tako potičući povijesnu relativizaciju i revizionizam koji vode ka normalizaciji fašizma. Uz to, vidljivo je kako političke prilike također imaju utjecaj na to u kolikoj mjeri dolazi do razvoja takvog diskursa jer je vidljivo kako je diskurs glavnih predstavnika HDZ-a ublažen nakon koaliranja s partnerima koji su lijevo-liberalnih vrijednosti. S druge strane političkog spektra, akteri su konzistentni u osudi diskurzivnih praksi i postupaka koji vode ka normalizaciji fašizma.

Ključne riječi: analiza diskursa, povijesni revizionizam, normalizacija, Jasenovac, HOS

ABSTRACT

Petra Jakovina

Discourse Practices of the Normalisation and Problematisation of the "Za dom spremni" Salute: Case of the Commemorative Plaque in Jasenovac 2017.

It is common in Croatian public discourse to talk about history, with the emphasis on the 1940s and 1990s. The two key conflicts in those periods, the Second World War and the Homeland War, are topics of controversy among politicians, experts and the public. In that atmosphere, it is important to explore how the discourse of political actors influences historical relativisation and revisionism as well as the normalization of fascism in the society. Therefore, the aim of this study was to analyze the discursive practices of normalization and problematization of the Ustasha salute "Za dom spremni" in the case of a memorial plaque of the Croatian Defense Force (HOS), set up in the town of Jasenovac in the fall of 2016. The main unit of analysis in this study were the statements of political actors, transposed into six high-circulation national prints, in four selected time periods during 2016 and 2017. For these purposes the critical analysis of discourse was used, in particular, the Fairclough's three-dimensional analysis model. It was concluded that the political actors of the demochristian and / or conservative spectrum with their statements contribute to the normalization of the greeting "Za dom spremni", and by that, they are encouraging the historical relativization and revisionism that lead to the normalization of fascism. In addition, it is evident that political climate also has an impact on the extent to which such discourse develops, as it is apparent that the discourse of HDZ's main representatives has been mitigated after coalition with left-liberal parties. On the other side of the political spectrum, the actors are consistent in condemning these discursive practices and acts that lead to the normalization of fascism.

Key words: discourse analysis, historical revisionism, normalization, Jasenovac, HOS